

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Aurelius Augustinus jako pedagog a vychovatel

Mariana Absolonová

Katedra filozofie a teologie
Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Aurelius Augustinus jako pedagog a vychovatel* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 3. 5. 2013

Podpis:

Mariana Absolonová

Bibliografická citace

Aurelius Augustinus jako pedagog a vychovatel: bakalářská práce / Mariana Absolonová; vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D. – Praha, 2013. – 70 s.

Anotace

Práce představuje pedagogicko-výchovný přístup jednoho z historicky významných církevních otců Aurelia Augustina za použití a studia jeho vlastních spisů, dostupných v českém jazyce. V úvodu je vytyčen důvod, směr a cíl práce. Po krátkém představení životních událostí z cizojazyčné literatury, vydané pro vnitřní účely řeholního řádu sv. Augustina, se navazující nosná kapitola zabývá rozborem díla Křesťanská vzdělanost. Po ní následují obdobné kapitoly: Katechetické spisy, O učitelích a tento výběr z knižních zdrojů zakončuje spis O pořádku. Na základě takto vybraných poznatků pro účel pedagogiky, vzdělávání a výchovy shrnují veškeré získané informace do kapitoly nazvané Augustinův odkaz. Závěrečná část této bakalářské práce se věnuje na hodně obecné a subjektivní rovině otázce ohledně přínosu tohoto alternativního konceptu pedagogiky podle Aurelia Augustina pro dnešní český vzdělávací systém. Jako inspirace je na úplný závěr zmíněna vlastní zkušenost ze zúčastněného pozorování ve Škole svatého Augustina v Praze.

Klíčová slova

Augustinus Aurelius, vzdělávání, učení, výklad, vyučování, Bůh, učitel, pedagog, svobodné nauky, rozum, autorita.

Summary

The work presents pedagogical-educational approach of one of the most historically significant fathers of the Catholic Church Aurelius Augustinus. The bachelor thesis is based on his own writings which are available in Czech language. The introduction sets the direction and goal of the work as well as the reason why this work was written. After a brief presentation of the life events referenced in foreign literature published for the use within the religious Order of St. Augustine, the bachelor thesis focuses on Augustin's work - Christian Teaching. The approach to the following works: On Christian Doctrine, The Teacher and On Order is similar as in the previous chapter. The conclusion of all the findings for purpose of pedagogy within Augustin's works is listed in the chapter called Augustine's legacy. The final part of this bachelor thesis focuses on the question about the benefit of alternative concept of pedagogy by Aurelius Augustinus for today's Czech educational system, though only on a very general and subjective level. For inspiration the bachelor thesis mentions my own experience of participative observation at the school of St. Augustine in Prague.

Keywords

Aurelius Augustine, education, learning, teaching, explication, enlightenment, God, teacher, educator, understanding and authority.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce, PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D., za její vstřícné a inspirativní vedení. Velice si vážím ochotného přístupu Školy sv. Augustina a spolupráce, která mi byla přínosem. Děkuji také za trpělivost a podporu rodině a blízkým.

Obsah

Úvod	11
1 Představení	13
1.1 Aurelius Augustinus jako žák.....	13
1.2 Aurelius Augustinus jako učitel	14
1.3 Aurelius Augustinus jako otec.....	15
2 Křesťanská vzdělanost	17
2.1 Studium obecně	17
2.2 Osnovy a skladba učení	19
2.3 Výklad a jak učit.....	21
2.4 Osoba učitele	25
2.5 Hodnoty výchovy a její prostředí	27
3 Katechetické spisy.....	29
4 O učiteli	33
4.1 Bůh jako jediný učitel.....	34
4.2 Znaky a proces učení.....	35
4.3 Pedagogický pracovník.....	37
4.4 Když se učení nedaří.....	38
5 O pořádku	39
5.1 Chvála vzdělávání	39
5.2 Motivy ke vzdělávání	40
5.3 Svobodné nauky	42
5.4 Od vzdělávání k Bohu.....	43
6 Augustinův odkaz.....	45
6.1 Atributy vzdělání, učení a výchovy	45
6.2 Vyučovací postupy	46
6.3 Doporučované učební osnovy	47
6.4 Učitel a pedagogové.....	48
6.5 Principy výchovně-vzdělávacího přístupu podle Augustina	50
7 Aplikace dnes?	51
7.1 Příklad z praxe.....	54
8 Seznam literatury.....	57
9 Přílohy	58
9.1 M. MORAHAN O.S.A.: Education An Augustinian Approach	58

Úvod

Pro vzdělávací systém České republiky byl stěžejní koncept podle osvíceného Jana Ámose Komenského, jenž položil základy pro celý školní systém. Nicméně nepokládám za důležité zde vyjmenovávat jeho náležitosti a znaky. Věřím, že se s ním každý měl možnost seznámit z vlastní zkušenosti a poté přinejmenším ze společenského povědomí. Ačkoliv byl důmyslně vymyšlen, ověřen letitou praxí a vypilován co se týče použitelnosti, vnímám ho přesto jako pro dnešní dobu nedostačující. Souhlasím tak s názorem uznávaného Jana Patočky, který se odvážil na adresu Komenského zásad tvrdit, že se dnes staly již trivialitami.¹

Z veřejného mínění je cítit nespokojenost a veřejné statistiky ohledně vzdělávání nejsou pro náš národ rozhodně příznivé natolik, že by se jimi dalo pyšnit. Položila jsem si tedy otázku, jak tuto situaci změnit, kde hledat zdroj pro nový pedagogicky-výchovný styl a mohl by poté teoreticky uspět při plošném zavedení do českých škol?

Moderních stylů se mi nabízí bezpočet, já však zvolila autoritu, historickou osobnost, od které bych na první pohled nečekala její přínos v těchto vzdělávacích sférách, což ještě více podporuje můj zájem. Jako výhodu vnímám i letopisnou dataci děl Augustina Aurelia a to ještě dříve před zmiňovaného Komenského, takže nehrozí případné ovlivňování nebo kopírování, čehož bych se obávala u modernějších konceptů.

Mým cílem je v první řadě objevit a prozkoumat pedagogické či výchovné pohledy jednoho z největších církevních otců Aurelia Augustina z jeho vlastních dostupných děl a spisů, co nejlíže se s těmito principy seznámit a představit jejich jedinečnost za účelem možné alternativy pro vzdělávací a výchovný systém. Přestože si uvědomuji, že obsah děl je teologického

¹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Svazek 10. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-03-4, str. 359

zaměření a autorův přínos se nejčastěji vztahuje na učení a výchovu ve víře, pokusím se tedy, aniž bych přitom vytrhávala jednotlivé aspekty z kontextu, tyto zjištěné přístupy zobecnit. Případná použitelnost bude předmětem závěrečné polemiky, doplněná o příklad z vlastní praxe v nedávno otevřené augustiniánské škole v Praze.

1 Představení

Bylo by poněkud nekorektní zde prezentovat dílo Augustina Aurelia a přitom nemít ani malé povědomí o tom, kdy a jaký život vedl. Ne, že bychom se bez základních informací neobešli, ale čistě z úcty k velikosti této osoby tuto pasáž nemůžeme pominout. Pro účel této práce nevidím jako nutnost ba ani potřebu věnovat samotnému životu rozsáhlou kapitolu, spokojím se tedy se základní datací a informacemi, které mohou ať už přímo nebo nepřímo souviset s pohledem na Augustina jakožto pedagoga a vychovatele.

1.1 Aurelius Augustinus jako žák

Aurelius Augustinus se narodil r. 354 ve městě Tagaste v dnešním Alžírsku, nevěřícímu otci² prahnoucím po vzdělání a oddané křesťance, sv. Monice.³ Vzdělávání v době římského impéria mělo jinou podobu, než jak ji známe dnes. Tehdejší „školy“ nebo „univerzity“ byly provozovány jednotlivými učiteli, jejich systém vyučování tak neměl pevnou formální strukturu. Školní docházka se dělila na 3 úrovně podle zaměření učitelů, Augustin je dokončil všechny:

1. začal v 6 letech v rodném Tagaste, kde byl vyučován až do svých 13 let literátem neboli učitelem psaní. K běžným učebním metodám patřila rákoska.
2. od svých 14 do 16 let pod taktovkou učitele jazyka a latinské kultury (v ang. originále „grammaticus“) v městě Madaura.
3. díky finanční pomoci svého patrona Romania mohl dokončit i poslední stupeň rétoriky v Kartágu ve věku 20let.⁴

² SVOBODA, Karel. *Estetika svatého Augustina a její zdroje: Aurelius Augustinus O pořádku- O učiteli*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Karolinum, 2000, 306 p. ISBN 80-246-0090-0, str. 9

³ MICHAEL MORAHAN O.S.A. *Education An Augustinian Approach: based on Educación - Estilo Agustiniانو Pedro Rubio Bardón O.S.A.* First Australian Edition. Coorparoo, Australia, April 2001, str. 10

⁴ MORAHAN O.S.A. *Education An Augustinian Approach*, str. 8

1.2 Aurelius Augustinus jako učitel

Po dokončení studií začal svoji profesní dráhu učitele druhého stupně venkovské školy (grammaticus) v Tagaste. Zde se seznámil se svým kolegou a celoživotním přítelem Alypiem, který stál u zrodu jeho význačných děl.

Během let 375-376 se odstěhoval do Kartága, kde otevřel školu rétoriky.⁵ Měl ale větší ambice a chtěl dosáhnout většího úspěchu, hledal také vnitřní klid. Odjel tedy do Říma, kde roku 383 otevřel rovněž školu rétoriky, kterou navštěvovali lépe vychovaní studenti než v Kartágu. Poté přišel jeho velký úspěch – vyhrál veřejnou soutěž a byl oficiálně ustanoven veřejným řečníkem v Miláně, což znamenalo vrchol jeho kariéry. Nicméně i přesto mladého Augustina sžíral vnitřní nepokoj. Poté co studoval spisy Neoplatonistů a sv. Pavla, zažíval osvícení, které ale vyvrcholilo zvláštní událostí. Ta se mu přihodila, když se procházel po domácí zahradě. Slyšel hlas dítěte, který ho nabádal, aby četl. Otevřel tedy Bibli a v náhodně nalezeném textu našel odpovědi na své vnitřní otázky, které mu zcela změnil život. Konvertoval, nechal se pokřtít a vzdal se svého postu řečníka. Ve svém novém životě však vyučování nezanechal, jeho učitelský styl se odrážel v jeho práci i nadále.⁶

⁵ MICHAEL MORAHAN O.S.A. *Education An Augustinian Approach: based on Educación - Estilo Agustiniiano Pedro Rubio Bardón* O.S.A. First Australian Edition. Coorparoo, Australia, April 2001, str. 8

⁶ MORAHAN O.S.A. *Education An Augustinian Approach*, str. 9

1.3 Aurelius Augustinus jako otec

Augustin vedl před tímto obratem poměrně bouřlivý život, který později ve svých spisech nazývá jako hříšný,⁷ z něhož vzešel jeho jediný potomek – syn Adeodatus. Adeodatus byl velice nadaný a inteligentní hoch, bohužel zemřel hodně mlád ve věku 17let (bližší informace o příčině smrti žádné zdroje neuvádí). Právě na svém synovi Augustin uplatňoval své pedagogické zkušenosti a nadání, jemu posléze dílo *O učitelích* věnoval.

⁷ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 242

2 Křesťanská vzdělanost

Píše se rok 396 a teprve čerstvě zvolený biskup úřadující v severovýchodním Alžírsku ve městě Hippo Regius, odpovídá sepisováním jakési příručky pro mladé kleriky na doručenou žádost svého nadřízeného, primase kartaginského. Výsledkem je spis, věnovaný křesťanské vzdělanosti a vzdělávání, členěný do 4 knih. Obsahově napomáhá výkladu Písma a jeho porozumění, obsahuje i rady jak jej dále předávat. Konečné verze se dílo dočkalo o něco později, až v roce 427.⁸

Celá kniha se tematicky věnuje Bibli, jak rozumět jednotlivým pasážím a hlavně jak toto poznání předávat dál, jakými zásadami se řídit a jak odolávat kritice. Přesto se tento materiál dá vhodně použít pro účel mojí práce, neboť obsahuje praktické rady a připomínky ke vzdělávání a studiu jako takovému a ty z nich, které se netýkají přímo, si neodporují ani přeneseně. Vybrané celky jsem si z důvodu přehlednosti rozdělila do podkategorií, věnující se určitému tématu s určitým záměrem.

2.1 Studium obecně

Bohužel z uváděného díla není patrné, jak závažnou roli Augustin vzdělání přisuzuje a pro koho (s ohledem na věkovou kategorii) by mělo být určeno, ani kolik času a úsilí mu popřípadě věnovat apod. Přesné a navazující informace se také nedají očekávat. Následující výrok však do jisté míry poodhaluje důležitost učení, jakou roli v něm má žák i vyučující a překvapivě i princip vzdělávání. Jak se z něj dozvídáme, tak o vzdělávání se má člověk starat záměrně. Za případnou neznalost se nemáme stydět coby nevysloužené obdarování Duchem svatým (ovoce moudrosti), kdy v takovém případě chybí přirozené nadání, ale „*máme se bez pýchy učit i tomu, čemu je třeba učit se*

⁸ AUGUSTINUS, Aurelius. *Křesťanská vzdělanost*. Vyd. 1. Překlad Jana Nechutová. Praha: Vyšehrad, 2004, 230 s. Reflexe. ISBN 80-702-1740-5. str. 27 - 28

*prostřednictvím člověka, a ten, jehož prostřednictvím je jiný vyučován, má předávat to, co sám přijal, bez pýchy bez závistivé nepřejícnosti.*⁹ Důvod je prostý, učení skrze lidi neposkytuje nikdo jiný než Bůh formou obdarování nebo zjevení, čímž mezi lidmi navzájem vzniká prostupnost jak duší, tak srdcí a tedy i prostředí vzájemné lásky.¹⁰

Účelem učení je předávání lidem těch prostředků, díky nimž by byli schopni se nadále učit sami (např. osvojením si znalosti čtení se otevírá možnost pro další hledání informací) a sami se tak touto cestou dobrali samotného cíle – pravdy, která opět pochází od Boha.¹¹ Zde je na místě zveřejnit možné důvody, proč Augustin tolik spojuje Písmo, vzdělání a Boha v jakési jednotě. Těmto zajímavým argumentům věnuji následující odstavec.

2.1.1 Trojúhelník Písmo, Bůh a vzdělání

Kromě subjektivních důvodů pro spojitost s Bohem, které jakožto učitel církve interpretoval do všech oblastí života, máme k dispozici poznatek o personifikaci moudrosti jakožto božského atributu. Podle Augustina totiž lidé ve svých představách a tendencích vnímají jakousi hranici toho nejlepšího, nejvznešenějšího a neproměnného, co nic nemůže převýšit. Musí tedy zákonitě dávat přednost životu, který toto splňuje a je moudrost sama o sobě už od počátku. Opakem je život, jenž se jednou chová moudře a jindy zase nemoudře, neboli mysl, která byla nemoudrá a poté až se jí dostalo moudrosti.¹² Z toho tedy vyplývá, že původcem vzdělání je Bůh, což nepřímo dokazují i informace z historie, kdy pohanští filozofové jako např. Platon a Pythagoras údajně převzali své stěžejní učení z křesťansko-židovské literatury.¹³

⁹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 43

¹⁰ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 44

¹¹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 45

¹² AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 52 - 53

¹³ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 115

Celou Křesťanskou vzdělaností je Písmo vytyčováno jako základ všeho poznání, až to ve mně vyvolávalo kritické myšlenky. Proč právě v Bibli, proč ne někde jinde? Význam Písma v této rovině mi během čtení nabídlo dílo na následujících stránkách. „*Vždyť ať se člověk naučí někde mimo Písmo čemukoli, pak pokud je to škodlivé, Písmo to zavrhuje, pokud je to užitečné, v Písmu se to stejně najde. A nachází-li v něm někdo vše, čemu se s užitkem naučil někde jinde, v mnohem větší hojnosti zde najde vše, čemu se nelze naučit vůbec nikde jinde, ale pouze v onom Písmu, v jeho podivuhodné hlubině i podivuhodné prostotě.*“¹⁴ Další možná obhajoba se skrývá v tvrzení, že Písmo obsahuje vyprávění událostí z dějin katolické víry, předpověď těch budoucích a na ty přítomné ukazuje. To vše v kontextu lásky, jejího posilování a pěstování. Naopak ostře kriticky vystupuje proti sobectví. Tímto vším pomáhá utvářet vztahy mezi lidmi a mezilidské chování.¹⁵

2.2 Osnovy a skladba učení

Z několika míst v textu vystupuje pomyslná skladba učebních osnov, kdy se sv. Augustin jemně dotýká otázky, které předměty by měly být vyučovány.

Zde přichází na řadu přímé dělení: čemu by se člověk-křesťan měl vyhýbat a čemu se naopak věnovat. Podstatnou část proto Augustin věnuje lidským ustanovením, bez kterých si lidskou společnost odvažujeme jen těžko představovat – jsou totiž lidskému společenství prospěšná a už jen z toho důvodu by na ně měl pamatovat i křesťan.

Jedná se zejména o ustanovení vah, měr, ražení a hodnoty mincí. Ovšem mezi ty první, které se mají bez podmínky přijmout, řadíme písmena (kvůli čtení) a různé jazyky. Souhrnně totiž představují hodnoty z božího ustanovení nebo hodnoty prověřené časem.¹⁶

¹⁴ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 129

¹⁵ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 142

¹⁶ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 103 - 113

S odkazováním se na předchozí podkapitolu o důležitosti Písma a možného vysvětlení jeho autority, nebude na škodu se seznámit i s jinými obory, které autor jmenuje jako potřebné a užitečné pro pochopení Písma. Mezi prvně jmenované patří samozřejmě historie. Jen pro zajímavost, dějepisné události na pozadí příběhů z Bible pomáhají dokazovat fakta a potvrzují tak prokazatelnou opravdovost.¹⁷ Navíc schopnost kritického myšlení a úsudku patří k dovednostem, které se od vzdělávání očekávají. Přírodopisné a zeměpisné popisy zde najdou také své uplatnění.

Ostatní dovednosti jako výroba, medicína, zemědělství, řemeslo, tanec atd. Augustin navrhuje osvojit si pouze povrchně, pokud tedy vyloženě nejsme okolnostmi tlačeni jednat jinak. Odůvodnění se odkazuje opět na Písmo, kdy má zběžná znalost těchto věcí usnadnit celkovou osvětu pro lepší posouzení a pochopení sdělení ze svatých textů, než aby se jednalo o potřebu praktického uplatnění.

Aurelius Augustinus naopak důrazně varuje před těmi lidskými ustanoveními, která se spolčují s démony, vycházejí z pověr a pohanských zvyků, a pouze poučují o budoucnosti, než aby ukazovala skutečnost. Hodně prostoru tak věnuje odsuzujícím názorům na astrologii a výkladu budoucnosti z hvězd. Jejich studiem prý pouze ztrácíme drahocenný čas.

Další předložené obory, hodnocené jako užitečné, zahrnují umění argumentace a zacházení s čísly.¹⁸ Dále ve svém výkladu pamatuje i na hudbu, znalost not a rytmu.¹⁹ Tyto všechny vytyčené oblasti totiž splňují existenční zákonitost: s těmito zvyklostmi na světě žijeme a jsou nám v našem životě daná, společností akceptovaná a tak je povinností řádných a čestných lidí využít jich pro konání dobra.²⁰

¹⁷ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 114

¹⁸ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 115 - 118

¹⁹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 98 - 113

²⁰ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 145

2.3 Výklad a jak učit

Nyní se dostáváme k té praktičtější části. Víme už zhruba čemu se (ne)věnovat, ale jak má vyučující vést výklad, jak si ho přizpůsobit? Svatý Augustýn stanovuje zásadu, že každý výklad (původně Písma) spočívá:

1. ve způsobu, jak vyhledávat neznámé a to, co je zapotřebí vysvětlit
2. ve způsobu, jakým to vysvětlit²¹

Zajímavé je i vysvětlení, proč se vůbec konkrétně v Písmu některé pasáže nejasné na výklad vůbec vyskytují – překvapivě jakožto prevence nudy intelektu a na zkrocení vlastní pýchy díky nutnosti vynaložit větší úsilí pro pochopení. Při takovémto studiu platí přímá úměrnost, že čím větší nesnázi se dobereme a dopídíme k pochopení doposud nejasného, o to více je nám nakonec celá látka milejší. Bohužel je zde nebezpečí v podobě hladu, pokud jen neustále hledáme a stále nemůžeme najít a v opačném případě přesycenosti, jestliže je nám bez sebemenší námahy vše hned jasné. Výstraha pro riziko výskytu letargie platí v obou případech.²²

Jestliže některým částem Písma nerozumíme, neopomíjeme je. Podle principu biskupa z Hippa se s nimi máme seznamovat o to více, čím si je třeba dokola a vštěpovat si je do mysli a to i přesto, že je zatím nechápeme. Užitečné je získat o nich alespoň minimální pojmovou znalost, spíše povědomí, a případné nejasnosti se snažit bourat těmi jasnějšími a lépe srozumitelnými místy. Kámen úrazu v nepochopení části Písma Augustin spatřuje v dvojznačnosti nebo neznalosti znaků.²³ Zkusme v právě řečeném nehledat souvislost s Písmem a představit si tento postup aplikovat na obecnou rovinu. S odhodlaným postojem k nesrozumitelnému či nechápanému nevidím důvod proč nesouhlasit. To nepochopené nebo neobjasněné si přeskakovaním skutečně neosvojíme, spíše naopak – o to větší

²¹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 47

²² AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 80 - 81

²³ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 86 - 88

pozornost si zaslouhuje. Pro osvojení i této pro nás obtížnější látky se vyplatí postupovat systematicky, od těch snáze pochopených úseků k těm obtížnějším. U zobecňování Augustinových důvodů pro naprosté nepochopení zastávám na přejímání těchto myšlenek obezřetnější postoj a zůstala raději otevřená pro ostatní nejmenované důvody, tuto část bych tedy na jiný druh vzdělávání než ze studia psaných zdrojů nepřebírala.

Dosti obsáhlá část knihy zaznamenává pojednávání o řečnickém umění (rétorice) a umění argumentace, jejich důležitosti a uplatňování v praxi. Jako přínosným se pro výuku a výchovu jeví ovládnutí korektních sylogismů neboli zjednodušeně řečeno logické dedukce, po jejichž osvojení se dá vhodně vyvracet mylný předpoklad. „*Takového postupu užívá charakterní a poučený člověk k tomu, aby se ten, na jehož omylu jsou tyto chybné předpoklady založeny, zastyděl a aby od svého bludu ustoupil.*“²⁴. Kouzlo v osvojení této techniky nespočívá jen v obranné pozici vůči protivníkům, jak by se na první pohled zdálo, ale v dovednosti k tvorbě definic, logice, odvozování a rozpoznání, co z čeho vyplývá a co si protiřečí. Jedná se o návod na postup, jak se dobrat pravdě. K usvědčování bludů ve znalostech se dají velice dobře použít mimo jiné znalosti rétoriky.

²⁴ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 118

Pomocí rétoriky a jejích pravidel dosáhneme nejenom košatějšího výkladu, ale zároveň návodu na vyučování lidí. Prvním principem – úvodním projevem vyjadřujícím úctu a laskavost – si získáme posluchače. Srozumitelností a jasností ve výkladu snáze dosáhneme svého záměru a oživený barvitý projev? Ten naše posluchače neunudí, získáme a následně si i udržíme jejich vrtkavou pozornost.²⁵

Rétorika přesto předně slouží jako pomocný nástroj k vyjadřování již toho co jsme pochopili, než abychom díky ní teprve k pochopení dospěli. Kolikrát nám ale spíše místo veškerého uvažování, disputací a rozborů dopomáhajících k vysvětlení prospěje nahlédnutí pravdy přímo. Nicméně dobrá výřečnost, výslovnost, odstranění dvojjazyčnosti a správné členění věty vytvoří tu nejúrodnější půdu pro snadné pochopení vykládaného. Nicméně v případě, kdy si to situace žádá kvůli srozumitelnosti, se Augustin přiklání k lidové mluvě než k úmornému lpění na jazyku vzdělanců.²⁶ Jak se ale umění rétoriky naučit, když se mu při pedagogickém studiu nevěnuje tolik času? Za předpokladu bystrého ducha, nadání a zápalu pro věc si člověk osvojí rétoriku zajisté i prostým poslechem či četbou řečníka.²⁷ Vedle rétoriky se osvědčuje osvojit si i další dovednost a tou je výmluvnost, ale pouze moudrá.²⁸ Pokud se totiž adresát sdělení (tedy vyučující) předem nepřipraví čelit kritice, tak přítomní kritikové zcela jistě odvedou jiné od „*užitečnosti studia k lenosti a nevědomosti*“.²⁹

Z těchto všech upřímně míněných rad se dozvídáme o dokonalém zvládnání mluveného projevu, který se dá skvěle použít při vyučování k tomu, aby se naši posluchači (tedy žáci) dozvěděli něco nového. Ne umrtvující, ale poutavou formou, která odporuje jednotvárnosti. Této poutavé formy se dá

²⁵ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 120 - 122

²⁶ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 135

²⁷ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 122 - 135

²⁸ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 175

²⁹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 41

při řečnictví docílit střídáním všech řečnických stylů a dodržováním následujících tří pilířů: mluveným slovem lidi poučovat, bavit a dojímat, čímž je úspěch dle Augustina zaručen. Za předpokladu, že se náš posluchač bude při výkladu bavit, jeho pozornost tak bude patřit výhradně nám, získáme si ho na základě zalíbení. Líbí-li se mu, co slibujeme a zároveň se bojí toho, před čím ho varujeme (v textu je použit výraz hrozit), či nenávidí to, co mu vyvracíme a naopak doporučujeme, co přijímá sám, provádíme ho radostí a varujeme od zármutku, připravujeme tak sobě i jemu nejvhodnější podmínky ke vzdělání. A třetí etapa dojímaní? Dojímaní využíváme například tehdy, kdy si je posluchač vědom, co má dělat, ale přesto tak nečiní. Na následujících stránkách však náš velký myslitel svoji troj-poučku doplňuje o další tři zásady, které by měl dodržovat skutečný řečník v souvztažnosti s našimi prvotními pilíři: za účelem pochopení či poučení by měl mluvit skromně o malých věcech, za účelem pobavení hovořit vyváženě o středních věcech a o těch velkých za účelem získání posluchače řečnit se vznešeností.³⁰

Jako přehled všeho výše popisovaného uvádím dva výňatky z díla, které celkem srozumitelně shrnují stěžejní tendence, které by měl kvalitní výklad splňovat:

1. Vykladač má při svých výkladech usilovat „*především o srozumitelnost a co nejjasnější výraz, tak aby jim mohl neporozumět buď jen úplný hlupák, nebo aby důvodem obtížnějšího nebo pomalejšího chápání naší řeči byla pouze složitost probírané nebo vysvětlované látky a ne náš způsob výkladu.*“³¹ U srozumitelnosti se ještě malou chvíli pozdržíme. Augustin si je evidentně vědom rozdílnosti obtížnosti a stravitelnosti napříč učebními osnovami. Ve své knize *Křesťanská vzdělanost* zaujímá jasný a pevný postoj: ty nesrozumitelné nebo hodně těžko srozumitelné předměty raději ani žákům nepředkládat vůbec, pokud si

³⁰ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 189 - 211

³¹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 186

to tedy nevyžaduje nevyhnutelnost situace. Výjimku tvoří pravdivé složitější věci, kterým když už rozumíme, tak se snažíme je předávat dál i pro nás natolik pracným výkladem, jaký jen může být, aby se dosáhlo pochopitelnosti. Mají-li k tomu ovšem naši žáci předpoklady a opravdovou chuť učit se.³²

2. *„A nejlepší je ten model, který zajistí, že posluchač slyší pravdu, a tomu, co slyší, rozumí. Když dosáhneme tohoto cíle, je už třeba usilovat ne o to, jak o dané věci poučovat ještě dál, ale jak člověka přimět, aby si ji oblíbil a vstúpil do srdce; jakmile uznáme za vhodné to udělat, musíme to dělat taktně, abychom posluchače neznechutili.“³³*

2.4 Osoba učitele

Nemůžeme psát o vyučování a výchově a přitom nezahrnout do svého zkoumání i dalšího důležitého aktéra pedagogického trojúhelníku – učitele nebo vychovatele, chcete-li. Pročítané dílo se sice učitelovi jako takovému nijak obsáhle nevěnuje, přesto však pisatel leccos mezi řádky utrousil.

Především závěrečná kratičká kapitola Augustinových spisů působí leč prostě, přitom v sobě skrývá zlato. Vlastní příklad osoby učitele a jeho života ovlivňuje žáky primárně. Kdo by naslouchal člověku, který tzv. káže vodu a pije víno? Bohužel se tímto smutným selháním docílí nejenom ztráty autority, vážnosti a pozornosti u posluchačů, zároveň ale i odsouzení vůči sdělení, které šíří. Jít sám příkladem, to by mělo být krédo každého učitele.³⁴

O potřebě zběhlosti ve vyučovací látce a rétorice již není třeba hovořit. Podpořit toto stanovisko však ještě můžeme. Kdyby děti byly obklopeny ve společnosti pouze lidmi, kteří se mezi sebou správně a spisovně dorozumívají,

³² AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 187 - 188

³³ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 189

³⁴ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 218 - 219

nepotřebovaly by se vzdělávat v gramatice.³⁵ My však nemůžeme přehlížet lidské uspořádání naší doby a tak není od věci při vysvětlování používat jak odborné výrazy (odbornou řeč učenců), tak i mluvenou řeč obyčejných lidí, jestliže to přinese své ovoce a podpoří se tím náš záměr. Obecně se má vyučující vyhnout těm výrazům, které nepoučují, dokonce i za cenu odklonu od odbornosti. Než riskovat nepochopení látky, raději užít méně správných slov.³⁶

K práci učitele tak „*patří nejenom odhalovat skryté významy a řešit spletité otázky, ale též čelit při takovém výkladu dalším otázkám, které by třeba mohly vyvstat, a které by mohly naše slova oslabit nebo vyvrátit; věnujme se jim však jen v případě, nabízí-li se nám hned i jejich řešení, abychom se nedostali do situace, v níž nemůžeme obstát.*“³⁷ Jakožto vyučující touto cestou lehce ztratíme nit a mnohdy se nám nedaří navázat na předchozí východisko. I tady však sv. Augustýn nabízí přátelskou radu: na otázky pozor, ale pokud však nastane nějaká námitka, vyplatí se ji vyvrátit, protože se může nevyřčená vrátit v situaci, kdy už nebude možné na ni obdržet odpověď, což odradí další posluchače.³⁸

A definice učitele? „*Vykladač a učitel Písma svatého, obhájce pravé víry a bojovník proti bludu, má jednak vyučovat dobrému, jednak odnaučovat zlému, a v této práci, již koná řečí, si má usmiřovat protivníky, burcovat malátné, a těm, kdo nevědí, oč jde, sdělovat, co mají očekávat. A když oddané, pozorné a učenlivé posluchače buď nalezne, nebo je takovými učiní sám, vše další se už má konat tak, jak žádá daný případ,*“ buďto vyprávět nebo argumentovat důkazy či dokonce zapřísahat a plísnit, krotit, pobízet.³⁹

³⁵ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 174

³⁶ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 188 - 189

³⁷ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 200

³⁸ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 200 - 204

³⁹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 174 - 175

2.5 Hodnoty výchovy a její prostředí

Hodnoty tvoří odlišnost a ryze celého pedagogického konceptu, vytváří charakterizující přístupy a tak jim věnuji závěr svého studia Křesťanské vzdělanosti. Jedná se sice o útržky myšlení Augustina Aurelia, ale bez nich by má práce nedala považovat za úplnou. O Písmu a Bohu již bylo pojednáno v části věnované studiu, pojďme si tedy přiblížit antropologické otázky.

Ovlivněn svým vyznáním autor v člověku spatřuje Boží výtvar, Jeho vlastní obraz a s takovouto úctou se o člověku vyjadřuje napříč celým spisem. Člověk má své vymezené místo, Bůh je nejvýše svrchovaný a od něj vše pochází. Co se týče učení a hledání pravdy, nikomu nepřísluší považovat cokoli za své, kromě lži, protože veškerá pravda vychází od Boha a pouze jeho působením se dostává k nám lidem.⁴⁰ Poněkud mě překvapil výrok, že člověk je věcí (povyšuje se nad zvířata)⁴¹, avšak v kontextu Augustinova dělení nauky buď na věci, nebo na znaky. Z věci se máme buď těšit (ve smyslu s láskou se k ní přimknout pro ni samotnou), anebo ji užít k dosažení těch věcí, které nás oblažují, tj. z kterých se těšíme. Jako lidé se z toho světa nemáme těšit, obrazně řečeno zde nejsme doma, ale musíme ho užívat.⁴² Smyslem našeho bytí je dostat se zpět k Bohu našemu tvůrci, a to zejména horlivou snahou o dobrý a mravný život.⁴³

Pro člověka platí primární pravidlo lásky, které Augustin hezky převedl i na oblast vzdělávání neboť „*vědění vede k domýšlivosti, kdežto láska buduje.*“⁴⁴ O jakou lásku se ale jedná, mateřskou, sourozeneckou či mileneckou? Augustin má samozřejmě na mysli v první řadě lásku k Bohu, sobě samému a bližnímu, což se opírá o učení evangelia.⁴⁵

⁴⁰ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 45

⁴¹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 60

⁴² AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 50 - 60

⁴³ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 54

⁴⁴ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost* str. 128

⁴⁵ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 60 - 70

„Láskou zde nazývám směřování mysli ke stavu, v němž se těší jednak z Boha kvůli němu samému, jednak ze sebe samé a z bližního kvůli Bohu,... .. Pokud nezvládnuté sobectví kazí svým počínáním mysl a tělo člověka, nazývá se neřestí, pokud svým počínáním škodí jinému, nazývá se zločinem... ..Na druhé straně: pokud prospívá láska svým počínáním sobě samé, jde o užitek, pokud svým počínáním prospívá jiným, nazývá se dobrodiním. Zde má první místo užitek, neboť nikdo nemůže prospívat jiným něčím, co sám nemá. A tou měrou, jakou bere za své vlada sobectví, rozmáhá se vlada lásky.“⁴⁶ Člověk musí vyloženě milovat sám sebe, jak na duši, tak na těle, aby mohl milovat bližního jako sebe sama v závislosti na Bohu, svém stvořiteli. On se stává odpovědí na otázku „proč vlastně“. Ten, kdo miluje bližního správně, zachází s ním tak, aby i on miloval Boha (celým svým srdcem, myslí a duší), protože v Něm jsme všichni jedno. Mimochodem zdravá duše se projevuje lpěním na Bohu jako na něčem mocnějším, neproměnném. Oproti tomu porušená duše si nárokuje za vlastní vše, co má od Boha.

Naším bližním je každý člověk, nesmíme se dopouštět zla na nikom jiném. To láska nikomu neudělá nic zlého. Když milujeme Boha, milujeme i své nepřátele, necítíme k nim nic jiného, než lítost. Ani strach není na místě. Jedinou zbraní našeho vědění se tak stane víra, naděje (v Boha) a láska (v Boha, sebe, bližní). Lásce příkládá Augustin velký význam.⁴⁷ Při aplikaci pravidla „co sám nechceš, nečiň druhému“ v lásce k Bohu zmizí veškeré neřestí, při aplikaci k bližnímu zmizí všechny zločiny a láskou k sobě samému člověk nepošpiní sám sebe, Boží nápodobu.⁴⁸ Do života toto znamená jediné: příkoří a nesnáze během našeho života na zemi přemáhat láskou a stálou nadějí na Boží pomoc.⁴⁹

⁴⁶ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 142

⁴⁷ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 60 - 74

⁴⁸ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 146

⁴⁹ AURELIUS, *Křesťanská vzdělanost*, str. 204

3 Katechetické spisy

V díle *Katechetické spisy*, konkrétněji v části spisu *O náboženském vyučování katechumenů* píše Augustin na požádání své dobře míněné rady o vyučování náboženství adresované jáhnu Deogratiovi kolem roku 400.⁵⁰ Deogratius je sám se svým výkladem nespokojen, na což si Augustinovi stěžuje a proto ho také oslovil.⁵¹ Vyučování se sice týká předávání pravd katolické víry a života ve víře jako takové, ale stěžejní zásady pro výuku si můžeme zobecnit a hlavně – hodí se pro zkoumání výchovného stylu svatého Augustýna.

Pro osobu vyučujícího osvětluje autor hned na úvod, jak by pedagog neměl upadat na mysl a neoddávat se zbytečně zklamání z vlastního nespokojení, jestliže mu jeho způsob výkladu přijde zbytečný a bez smyslu. Takovému naladění bývá jednak neopodstatnělé a zároveň takovýto negativismus předurčuje náš nízký elán a tím i stejně přímo úměrné výsledky u posluchačů. Z toho plyne potřeba radosti a nadšení v předávání vzdělání směřující od učitele k žákům.⁵² Musíme mít na paměti, že dílo se věnuje náboženské tematice, takže radostnost při vyučování katechumenů se má čerpat od Boha a z lásky k bližnímu, nicméně po zevšeobecnění to znamená jediné a to důraz při vyučování podle Augustina na pozitivní přístup k těm, kterým se látka předává. Pokud vycházel v době psaní díla z lásky k bližnímu a Bohu,⁵³ můžeme si z toho pro sebe vyvodit do dnešní doby i fakt, že profese pedagoga musí čerpat z vlastního přesvědčení a musí být pro pedagoga či vychovatele samotného opodstatněná, vykonávaná kvůli vlastnímu smyslu, má-li být jeho práce efektivní – tedy má být povoláním a zároveň i posláním. Pro sebereflexi

⁵⁰ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2005, 176 s. Thesaurus (Krystal OP), sv. 9. ISBN 80-859-2978-3, str. 9

⁵¹ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 12

⁵² AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 13-14

⁵³ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 27-28

se může hodit i další rada, tentokrát v případě, pokud se při vykládání dopustíme omylu, což všeobecně bývá často spekulovaným tématem. Mnohdy již ostřílení pracovníci řeší, zda chybu přiznat a riskovat tak například ztrátu autority nebo celou věc přejít. K tomu říká Augustin toto: „*Proto tedy, jako jsme sami sebe v tichu pokárali, je třeba se postarat, najdeme-li příležitost, také o to, aby byli nenápadně posluchači vyvedeni z omylu, do kterého upadli nikoliv Božím slovem, ale pouze slovem naším.*“⁵⁴.

Co se týče výkladu, má se postupovat systematicky, od začátku až po současnost, která má být s vyučovanou látkou propojena. Augustin nabádá právě k tomuto aspektu přítomnosti. Smyslem výkladu nemá být přehlčení, více času při vysvětlování má patřit zejména zajímavějším tématům rozdělených do určitých celků nebo témat, která se dobře poslouchají. Probírané věci do hloubky se mají tímto způsobem posluchači odhalovat a „... *jakoby rozprostřít a nabídnout mysl posluchačů, jako něco, co si zaslouží pozornosti a zvýšeného zájmu. Ostatní věci by se pak měly jen rychle a zběžně připomenout a přidat k doplnění celku.*“⁵⁵. Tento přístup by tak měl zamezovat únavě a přehlčení paměti. Staví tedy na tom, aby pozitivně předal co nejvíce skutečně užitečných informací.

Pokud u žáků zpozorujeme zívání a ztrátu pozornosti, autor radí opět zaujmout například vtipem na oživení, překvapující informací na navrácení zatoulané pozornosti nebo dokonce zvýšit koncentraci i něčím vzbuzujícím pláč či bolest. V případě únavy a nudy u jednotlivce je dobré poukázat konkrétně i na jeho osobu, stočit pozornost k němu samému, aby se zaktivizoval. Musíme však mít na paměti, abychom se ho nijak nedotkli, ale dávali mu tak najevo svoji přívětivost.⁵⁶ Tyto veškeré taktiky by ale neměly trvat dlouhou dobu, jinak by se výsledek minul s účinkem a celý výklad by se

⁵⁴ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 29

⁵⁵ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 15

⁵⁶ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 32-33

měl od této chvíle pokud možno urychlit. Augustin také vyjmenovává, jak by se měl výklad přibližovat dosavadním zkušenostem katechumenů a míře jejich vzdělání, což je sice opět koncipováno pro účely katecheze⁵⁷, nicméně z toho přístupu pozorujeme, jak se Augustin zamýšlel nad různorodostí žáků, jejich jazykovou vybaveností a způsobem vyjadřování. Jak daný výklad co nejlépe ušít přesně na míru vyučovaných, až se s pokorou snížit na jejich úroveň, pokud všechny tyto okolnosti vezmeme v potaz.

Jestliže se pedagog snaží a nevidí žádnou reakci od žáků, má ve vyučování dále vytrvat, vyzkoušet při výkladu všechny možné metody, čím by se mohl posluchač namotivovat, povzbudit, a snažit se tak více navodit atmosféru důvěry pro zpětnou vazbu.⁵⁸ Tento koncept je dle mého názoru stavěn spíše na individuální přístup, otázkou zůstává, jak by se dal použít ve třídě s kapacitou například 30 žáků. Sv. Augustýn sám píše, že záleží na okolnostech vyučování a jakým způsobem se informace předává, jestli jednotlivcům nebo skupině, psanou formou nebo mluveným slovem, blíže to však nespecifikuje.⁵⁹ Souhlasím, že při samotné výuce je mnoho cest, jak žáky povzbudit, probat a vyvolat v nich nadšení pro učení se novým věcem (čím nižší věk, tím to jde lépe), ale jak chtít zpětnou vazbu po všech z nich by bylo zřejmě předmětem nejedné debaty. Známkami z testů a zkoušením se může prokázat účinnost našeho vyučování, ale nedá se tak určitě stanovit všeobecně platný ukazatel. Hraje zde roli přeci i vlastní domácí příprava, procvičování probírané látky, časový interval mezi výkladem testované látky a známkováním, atd. Například při mé praxi ve škole sv. Augustina používala třídní učitelka první třídy u žáčků jednoslovní ohodnocení celé hodiny, jaká jim připadala a jestli se jim líbila. Takto se ptala na závěr jednotlivě každého z nich. Vzhledem k nízkému věku musela být paní učitelka shovívavá, ne

⁵⁷ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 23-25

⁵⁸ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 31

⁵⁹ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 36

všechna označení byla konstruktivní a jen malé mizivé procento odpovědí se vztahovalo k probírané látce. Některá vyjádření pro mě byla neidentifikovatelná, nedokázala jsem totiž z jednoslovné odpovědi vydedukovat, co zrovna mělo dítě na mysli (např. dinosauří, sloní apod. a to při celém výkladu nebyla o zvířatech ani řeč).⁶⁰ Správná zjišťovací metoda pro kolektiv by tedy byla otázkou samostatného šetření a zkoumání.

Další zmínku, kterou považuji za zajímavou a užitečnou, věnuje Augustin spíše morálním aspektům budoucích katechumenům, kterým se má sdělovat a ukazovat špatný pohoršující příklad nevěřících a odpadávajících.⁶¹ Že by zde tento významný učitel církve narážel i na etický kontext výuky a od vyučování přecházel k výchově? Ze studování díla ale nepozoruji, že by pedagogiku a výchovu od sebe odděloval, spíše naopak. V jeho příkladech spíše vidím, že se při výuce má k tématu upozornit i na souvislost pomáhající mravnímu vývoji a to tedy zde zmiňovanou formou odstrašujícího příkladu, čímž se naváže i na přítomnost, jak to sám autor doporučoval už dříve (viz výše).

⁶⁰ Po konzultaci s učitelkou mi bylo řečeno, že jmenovaná zvířata jsou jejich oblíbená a hodina tedy měla pozitivní odezvu.

⁶¹ AUGUSTIN, *Katechetické spisy*, str. 34

4 O učitelích

O tom, jak byl spis *O učitelích* (*De magistro*) sepsán, víme pouze možný rok 389 a místo, kde tak bylo učiněno – Augustinovo rodné Tagaste. Našemu pisateli tehdy bylo kolem 35let.⁶²

Toto dílo se mi zdá náročnější na pozornost, porozumění a stejně tak i na přeformulování. Je pojat formou dialogu mezi samotným Augustinem a jeho vlastním 16letým synem Adeodatem. Nejprve je (častěji otcem) položena otázka a druhý účastník rozhovoru se mu na ni snaží dát uspokojivou odpověď. Jenže každá odpověď plodí další otázky, žádá si mnohá doplnění a úvahy, takže není na první pohled zřejmé, k čemu se Augustin takto hodlá dobrat a co sleduje. Až na samém konci je vše shrnuto (bez této sumarizace s vysvětlením by dílo mohlo zůstat špatně vyloženo či nepochopeno) a otec odhaluje synovi pravdu a stěžejní informace o jediném skutečném učiteli (Bohu), Jeho způsobu vyučování a prostředcích, které k tomu používá. Zároveň tak poskytuje odpověď na případnou otázku ohledně úlohy učitele-člověka na zemi, a jak se člověk učí. Bez tohoto by má bakalářská práce postrádala na úplnosti. Hlavní vyučovací metodou je vzájemný rozhovor – řízené tázání a hledání odpovědí.

Po prokousání se nepříliš objemným textem jsem došla k závěru, že by se mi s dílem snad lépe pracovalo, kdybych ho byla bývala četla od konce. Díky němu do sebe vše zapadá. Nenapadá mne tedy lepší způsob jak předat své poznatky dál než si veškeré myšlenky rozdělit do následujících oddílů.

⁶² SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 241 - 242

4.1 Bůh jako jediný učitel

Nejzásadnější objev se nechal prozradit až na úplný závěr. Augustin zde svému synovi vysvětluje, že učitelé nejsou těmi hlavními aktéry v učení lidí, dokonce nemají právo se ani učiteli nazývat. Jediný opravdový učitel všech je totiž podle jeho tvrzení Bůh.⁶³ Nejedná se o žádný nenadálý výrok do pléna, ale o závěr všech myšlenek a vodítek vycházejících z celého jejich rozhovoru. Na začátku byla totiž položena otázka, která vše začala: „*Co myslíš, že chceme způsobiti, když mluvíme?*“⁶⁴ Dotazovaný Adeodat došel správně k názoru, že mluvíme proto, abychom někoho buď poučovali, nebo jak sobě tak i jiným něco připomínali (rozpomínali se).⁶⁵ Odtud se tedy celý děj začal ubírat směrem k objasnění smyslu a prostředků učení. Třebaže nás někdo poučuje (např. slovem), již máme v sobě ukryto jakési předpojetí chápaných věcí a tento vyučující vnitřní hlas v nás je sám Kristus: „*Na všechny věci, které chápeme, se tážeme ne mluvícího, který se z vnějšku ozývá, nýbrž Pravdy, vládnoucí uvnitř nad samou myslí, a abychom se jí tázali, jsme snad pobízení slovy. Ten však, jenž je tázán, nás poučuje, Kristus, o němž bylo řečeno (v evangeliu – pozn. autora), že přebývá ve vnitřním člověku, tj. neměnitelná ctnost Boží a věčná moudrost. Jí se táže každá rozumová duše, ale každé se zjevuje jen tolik, kolik může pojmout pro vlastní vůli, buď špatnou, nebo dobrou.*“⁶⁶

Pokud se nás totiž někdo (např. učitel) zeptá na smyslové věci, otázku mu zodpovíme díky našim smyslům. V případě, že se nás táže na jiné věci, které jsme někdy vnímali, vyprávíme pak o obrazech uchovaných v naší paměti.⁶⁷

⁶³ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 278

⁶⁴ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 243

⁶⁵ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 243

⁶⁶ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 273

⁶⁷ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 274

„Jde-li však o věci, viděné naší myslí, tj. chápavostí a rozumem, tu mluvíme to, co vidíme přítomné v onom vnitřním světle Pravdy, jímž jest ozařován a jehož užívá, kdo se nazývá vnitřním člověkem.“⁶⁸

4.2 Znaky a proces učení

V této podkapitole se snažím vysvětlit pojetí o výchozím pojmu spisu O učiteli, totiž o znacích. Znaky nám pomáhají označit věci a jsou ve své podstatě slova, kterými ale nemusí být něco nutně označeno (slovo „nic“ nás k ničemu neodkazuje), a ani nemusí být vyslovená (např. posunky u nemluvicích lidí či herců).⁶⁹ Když mluvíme, tak označujeme, ale z úst nám nevychází sama věc nebo cokoliv, o čem mluvíme (např. nám z pusy při řeči nevyleze zvíře, o kterém se bavíme). Vychází z nás znak, kterým danou věc označujeme⁷⁰ a toto označení věci (pojem, slovo) nemá přednost před skutečným poznáním věci jako takové (jejích vlastností) a důvodem, proč tento znak používáme. Neboli slovy Augustina „méně je si třeba vážiti slov než toho, k čemu slov užíváme. Užívání slov je nutno dát přednost před slovy, neboť slova jsou proto, abychom jich užívali, a užíváme jich k poučování. Oč je tedy lepší učiti než mluvit, o to je lepší mluva než slova.“⁷¹ My se přitom mylně domníváme, že jsme učeni pomocí znaků.

K učení znaky nepotřebujeme, věci se nám mnohdy ukazují totiž bez nich a samy, máločemu se skrze ně učíme.⁷² Proces učení v nás probíhá totiž jinak. Učíme se skrze své tělesné smysly nebo přes samotnou mysl.⁷³ Pokud jednotlivý znak (slovo označující nějakou věc) uslyšíme, nic se jím nepřiučíme. Samotný znak mi totiž nic neříká o tom, co označuje, ani z mluvy

⁶⁸ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 274

⁶⁹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 245 - 260

⁷⁰ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 262

⁷¹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 266 - 267

⁷² SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 269 - 271

⁷³ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 272

ostatních, pokud jsem ovšem o něm do té doby nezískala žádné povědomí v minulosti a to na základě toho, že bych jej už někdy třeba viděla. „Avšak když se často říkalo „hlava“ a já jsem pozoroval a si všímal, kdy se to říká, shledal jsem, že je to název věci, která mi byla již od vidění dobře známa. Dříve než jsem to shledal, bylo mi to slovo pouze zvukem. Že je též znakem, jsem se dozvěděl teprve tehdy, když jsem zjistil, čeho je znakem, avšak této věci, jak jsem pravil, jsem se naučil ne označením, nýbrž pohledem. Učíme se tudíž spíš znaku poznáváním věci nežli věci dáváním znaku.“⁷⁴, a tak se prostřednictvím slov (znaků) neučíme ničemu.

Učíme se smyslu významu slova, který je ukryt ve zvuku. Slova totiž dostávají svůj název sluchem, kterým procházejí a až poté se přes sluch dostávají do mysli.⁷⁵ Slova mi však mohou věc připomenout, pokud se v blízkosti věci vyskytnu a někdo mě na ni a její označení upozorní právě slovy. „Jen potud působila slova. Ať jim přisoudíme sebe více, pobízejí nás toliko, abychom věci hledali, ale nepředvádějí je, abychom je poznali.... Slovy se tedy učíme jen slovům, ba jen zvuku a hluku slov... Poznáním věcí se tedy uskutečňuje též poznání slov, avšak slyšením slov se neučíme ani slovům...co chápu, tomu také věřím, avšak nechápu vše, čemu věřím.“⁷⁶ Což si sama osobně představuji například takto: Jestliže mi kamarád radí něco ze své zkušenosti, kdy přišel do styku s novou věcí a já ne, tak mu věřím. Ačkoliv sama o věci nic nevím a nemohu to vědět, protože jsem tuto věc nezažila tzv. na vlastní kůži. V podobné situaci jsou i žáci ve škole, když naslouchají výkladu učitele a učí se tak něčemu, co prakticky neznají, ale uvědomují si, jak je užitečné tomu věřit skrze působení vnitřního učitele v nás.

⁷⁴ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 271

⁷⁵ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 254

⁷⁶ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 272

4.3 Pedagogický pracovník

Zjistili jsme, že učitel je pouze jeden. Co ale pedagogický pracovník, ruší se tím jeho úloha a jakákoliv potřeba jeho profese? Samozřejmě že ne. Veškerá Pravda je nám zjevovaná Bohem, to ano. Lidé však veškerou chválu skládají učitelům a mají je za ty, kdo skutečně učí, přitom Učitel je uvnitř, a učitelé na této zemi pouze provázejí své žáky zpět k onomu uvnitř a již naučené věci od něj připomínají.⁷⁷ Proto jsou v našich řadách na zemi důležití. Z části o znacích mimo jiné jasně vyplývá, že skutečně nás učí pouze ten učitel, který předávanou látku předává žákům skrze oči nebo ostatní tělesné smysly, aby se dosáhlo poznání znaků a věci samotné.⁷⁸ To se, jak už víme, neděje slovy. Vyučovaný se totiž učí ne tím, co mu říká učitel, ale pozorováním, věcmi naprosto zřejmými, kterému mu zevnitř odhaluje sám Bůh.⁷⁹ Následuje samotná ukázka v praxi, kdy se sice po celou dobu textu otec syna na něco ptá, ale otcovým vedením sám v sobě nachází odpovědi, což zároveň opodstatňuje i formu, kterou je dílo sepsáno – rozhovor.⁸⁰

„Když vyloží učitelé slovy všechny ty nauky, kterým, jak hlásají, učí, i nauku samé ctnosti a moudrosti, tu ti, kdo se nazývají žáky, uvažují u sebe samých, zda byla řečena pravda; hledí totiž podle svých sil na onu vnitřní Pravdu.“ Podle toho tedy lidský učitel neučí, ale vede nás k naslouchání či kritickému myšlení, čímž nás ale tak jako tak obrací do stavu našeho vnitřního člověka. Pomocí osoby takového učitele, skrze znaky a zvenčí nás tedy Bůh napomíná, abychom se obrátili dovnitř a začali se tak vzdělávat v pravém slova smyslu.

⁷⁷ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 277

⁷⁸ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 272

⁷⁹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 274

⁸⁰ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 278

4.4 Když se učení nedaří

Sv. Augustin prozřetelně zazdívá holá místa, kterých by se mohla chytit kritika. Jsme přeci vybaveni vnitřním učitelem, učitel ve škole nás zvenku navádí pomocí smyslů a znaků, jak je tedy možné, že se nemůžeme dobrat cíle a něčemu se naučit?

Omyly v úsudku se stávají, není však na místě hledat chybu v Pravdě. Často jde o jakousi zaslepenost vnitřního člověka, kdy pro něj není lehké prohlédnout k Pravdě. Tázaný má tendenci správné věci popírat, ale ke skutečnosti je možné se dobrat pomocí dalšího tázání. Otázky se ale musí týkat těch částí, které dohromady představují souhrn toho, co nebyl schopen vidět. Tím, jak se ho tazatel na tyto otázky ptá, tak se tázaný pomalu opět učí zevnitř a tzv. se mu otevírají oči.⁸¹ Tato metoda mi velice silně splývá se Sokratovským vedením dialogu.

Odříkáváním naučených věcí a frází, při kterých přednášející myslí na něco jiného, nebo přeréknutím či ztrátou v pojmech se dostáváme do úzkých a učivo ztrácí na pochopitelnosti.⁸² Jestliže otázka není pro žáka jasná nebo jednoznačná, má se raději učitele zeptat a ujistit se, jakým způsobem byl tázán.⁸³

Z poslední věty dialogu – „*Jestliže jsi však nepoznal, že je to pravda, nenaučil jsem tě ani já ani on: já poněvadž nikdy nemohu ničemu naučiti, on, poněvadž se ty ještě nemůžeš naučiti.*“⁸⁴ – nepřímou vyplývá, že k pochopení učiva se požaduje jakási připravenost. O tom, zdali kvůli věku, intelektu, předešlým znalostem či jiným faktorům, nezbyvá než spekulovat.

⁸¹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 273 - 275

⁸² SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 276

⁸³ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 263

⁸⁴ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 278

5 O pořádku

Spis O pořádku (De ordine), napsaný koncem roku 386 na venkově,⁸⁵ hovoří sice z velké části o řešení otázky ohledně všeobecného pořádku a podílu Boha na jeho působení, pro náš účel se ho však vyplatilo číst. Během dialogu se svými učedníky a případně i matkou Monikou či přáteli nás totiž Augustin zve do samého jádra pedagogiky. Řeší zde totiž, proč tvoří vzdělání tak důležitou část v životě. Zároveň zjišťuje, pomocí čeho se nejčastěji vzděláváme a v čem je nejužitečnější se vzdělávat. Na závěr umožňuje svým proslovem chápat, proč celou záležitost ohledně vzdělání (potažmo i výchovy) tak úzce spojuje s Bohem. Právě z tohoto díla, které na závěr všech zkoumaných zdrojů shledávám jako to nejobtížnější, jsem dostala ten nejspokojivější argument.

5.1 Chvála vzdělávání

Postupným vzděláváním se člověk stává mravnějším a právě skrze něj se dosahuje nejlepšího života,⁸⁶ lidský duch se jím totiž pěstuje a očišťuje dokonce i pro vyšší duchovní význam (mysl).⁸⁷ Hodnoty vzdělání kontrastně vyobrazuje charakteristika nevzdělaných lidí, kteří „*svou slabou myslí nedovedou obejmout celé přizpůsobení i smysl věcí, a proto, zarazí-li je něco příliš velikého pro jejich myšlení, domnívají se, že je ve věcech něco velmi ošklivého.*“⁸⁸ Z tohoto výroku cítím určitý názorový podtón, že nevzdělaní lidé ze strachu, obav a snad i nedůvěry vzdělání raději odmítají. Augustin nám vzápětí představuje i příčinu: „člověk je sám sobě neznám.“⁸⁹

⁸⁵ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 181

⁸⁶ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 236

⁸⁷ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 187

⁸⁸ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 186

⁸⁹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 186

Kdyby se lidé odvraceli od svých smyslů a o to více se soustřeďovali sami na své nitro a ducha, tohoto poznání by dosáhli. Autor zmiňuje dvě možné cesty, zastavuje se však jen u jedné z nich – svobodných nauk. Osamělost dále nerozvíjí, pouze ji uvádí ve spojení se slovesem „vypalovat“, z čehož si díky vysvětlivkám uděláme obrázek bolestné metody zacelování ran v tehdejší době, a proto i tato cesta nebude ani Augustinem viděna jako ta snesitelnější a tudíž i doporučovaná.⁹⁰

5.2 Motivy ke vzdělávání

Pro Augustina existují dva hlavní na sebe navazující motivy k učení, nejprve autorita a poté rozum.⁹¹ Autorita stojí na samém počátku. Nejdříve se nevzdělání lidé spoléhají na autoritu, tím si osvojí základní poznatky a velení začne přebírat rozum.⁹²

Z toho důvodu se lidská autorita jeví jako prospěšnější s ohledem na čas a pro začínající (nevzdělance). Autorita pocházející od lidí však bývá často klamavá, ale ti, kteří podle svých rad i učení žijí a jdou tak pravým příkladem, získávají důvěru lidí a jsou tak jiným prospěšní. Kdo však zůstane pouze u prvního motivu autority, pohrdne jít dál a vzdělávat se tak ve výtečných a svobodných naukách, zastaví se tak na půli cesty k cíli. Nejvyšší a pravou autoritu zastává vždy Bůh, ta člověka přesahuje a nabádá nás, abychom se oprostili od svých smyslů a spíše se soustředili na ducha.⁹³

Rozum bohužel lidé neumí naplno využívat pro pochopení vyšších věcí (Boha a duše), spoléhají se spíše na smysly. Mylně se domnívají, že rozum využívají, ale co to rozum je ve skutečnosti netuší. Co ale pojem rozum v sobě skrývá, neobjasňuje svým čtenářům ani sv. Augustin. Sám by se nazval

⁹⁰ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 186

⁹¹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 215

⁹² SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 222

⁹³ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 222 - 232

pošetilým a drzým, kdyby o sobě tvrdil, že ho již poznal. Proto užívá jen charakteristiku jeho funkce: „*Rozum je pohyb mysli, schopný rozlučovat i spojovat to, čemu se učíme.*“⁹⁴ Člověka charakterizují jakožto živočicha dané vlastnosti. Je rozumný a smrtelný. Jakožto rozumný (ve významu rozum užívající) se odlišuje od zvířat a pokud si tuto vlastnost neuchová, stane se sám zvířetem. Smrtelností lidskou bytost vymezuje od Boha a brání duši být božskou.

Rozum se projevuje vytvářením něčeho rozumového (racionálního, rozumem zdůvodnitelného) rozumnou duší (rozum užívající nebo se schopností ho užívat).⁹⁵ Během pokračujícího rozmlouvání se svými společníky přichází Aurelius k uvědomění si spojitosti rozumu a smyslů (hlavně zraku a sluchu) za určitým účelem. Tento poznatek se projevuje zejména v lidských dílech, protože ta jsou naším očím viditelná, a ve slovech, jejichž užívání může vést až k rozkoši. „*Jsou tedy již tři druhy věcí, v kterých se objevuje ona rozumovost: jeden je v činech, namířených k nějakému cíli, druhý je v řeči, třetí v příjemnosti. První nás napomíná, abychom nedělali nic nerozvázně, druhý, abychom správně učili, třetí, abychom blaženě pozorovali. První záleží v mravech, druhé pak ve vědách.*“⁹⁶ V lidské přirozenosti je zakódována potřeba sdílet informace právě díky našemu rozumu,⁹⁷ a to už se dostáváme k dalšímu tématu – svobodným naukám.

⁹⁴ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 224

⁹⁵ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 224 - 225

⁹⁶ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 227

⁹⁷ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 228

5.3 Svobodné nauky

Pro lidskou potřebu komunikace začal člověk věci pojmenovávat a používat k tomu řeč. To ale nestačilo a tak ho rozum navigoval k vytvoření písmen. Tato písmena bylo třeba pojmenovat a dát do pořádku, čímž vznikla gramatika. Ke gramatice se však řadí i to, co se jakožto pamětihodné svěruje písmu, čili dějepis.

Věcí na světě je mnoho a řadí se do určité hranice, nic se nerozprostírá do nekonečna a tak rozum objevil počítání.

„Jak by věru byl mohl přejít k vytvoření něčeho jiného, aniž by byl dříve rozlišil, označil a utřídil své jaksi nástroje i pomůcky a tak vytvořil vědu všech věd, již zvou dialektikou? Ta učí učit, ta učí učit se; ukazuje se v ní sám rozum a odhaluje, čím je, co chce a co dokáže. Zná vědění a samojediná nejen chce, nýbrž i může činit člověka vědoucím.“⁹⁸

Smutnou pravdou však zůstává fakt, že lidé nenásledují čisté pravdy, ale řídí se svými vlastními smysly a zvyky. Nejdříve bylo zapotřebí lidi k samotnému učení pohnout a tuto vědu rozum nazval rétorikou.

Přiřadil k tomu i další vědu, hudbu. V ní, v jejích rytmech se odrážejí čísla a všechno v ní vykonávají.

Dále se rozum zaobíral smyslovými vjemy a začal si libovat v tvarech. Tuto vědu nazval geometrií. Ve hvězdách a pravidelném střídání časů objevil vědecké hvězdářství.

Tyto všechny oblasti dohromady tvoří 7 svobodných nauk. Jejich význam pro vzdělání byl vykonstruován již v první podkapitole, ale tam nezněl důraz na jejich znalost tak razantně, jako v následující části knihy.

⁹⁸ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 229

Člověk znalý těchto nauk bude vědět, znát nebo případně pozná mnohem snadněji vyšší věci a bude se ptát po skutečném principu (smyslu).⁹⁹ K tomu má být nápomocna filozofie.

5.4 Od vzdělávání k Bohu

Právě tato věda zvaná filozofie odpovídá na otázku o Bohu a o duši. Po duši se ptají stále ještě studující, po Bohu však už ti učení. *„To je pořádek v usilování o moudrost; jím se stává každý schopným, aby chápal světový pořádek, tj. aby rozeznával dva světy i samého otce veškerenstva, o němž nemá duše žádného vědění mimo vědění, že ho nezná.“*¹⁰⁰

Duše políbená filozofií se obrací nejprve do sebe, do svého nitra a své podstaty. Vzdělání jí poskytlo vědomí vlastního rozumu. Tímto rozumovým postupem, ne již pouze vírou, se duše postupně sama dostává k nejlepšímu životu a mravnosti. Bůh nás poučuje o své podstatě svým učením, stejně tak jako svými činy o své božské moci a pokorou taktéž o své nesmírné laskavosti.¹⁰¹

Poté, až duše projde určitým procesem, bude schopna pohlédnout na Boha a tím i na samotný zdroj pravdy. Tuto neskutečnou krásu bude mít možnost spatřit ten, kdo žije spořádaně a mravně, dobře se učí a modlí.¹⁰² *„Až se však duše upraví, uspořádá a učiní souzvučnou i krásnou, odváží se již patřit na Boha i na sám pramen, odkud prýští všechno pravdivé, i na samého Otce pravdy.“*¹⁰³

⁹⁹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 228 - 232

¹⁰⁰ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 234

¹⁰¹ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 232

¹⁰² SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 234 - 236

¹⁰³ SVOBODA, *Estetika svatého Augustina a její zdroje*, str. 236

6 Augustinův odkaz

6.1 Atributy vzdělání, učení a výchovy

K těmto atributům se řadí primárně poznatky z děl Křesťanská vzdělanost a O pořádku:

- Bůh je moudrost a původce vzdělání, stejně jako nejvyšší autorita.
- Učení lidem poskytuje také Bůh, čímž mezi lidmi zajišťuje vzájemnou lásku.
- Postupným vzděláváním se člověk stává mravnějším a skrze něj se dosahuje nejlepšího života.
- Vzdělaná duše totiž pohlédne na tvář samotného Boha a tím i na samý zdroj pravdy, o jejíž odhalení studující usiluje. Toho může dosáhnout ten, kdo žije spořádaně a mravně, dobře se modlí a učí.
- Účelem učení je předat prostředky lidem k učení sebe sama, aby se mohli sami dobrat pravdy pocházející od Boha.
- Vzděláním se totiž pěstuje a očišťuje lidský duch pro hledání vyššího smyslu a principu, vzdělání tak pomáhá soustředit se více na své nitro a ducha, samu podstatu.
- Vzdělání poskytuje vědomí vlastního rozumu. Pokud člověk užívá rozumu, vytváří racionální věci. Jinak by nebyl člověkem, ale zvířetem.
- O vzdělání se má člověk starat záměrně.
- Ten, již něčemu naučený, má naučené sám předávat dál.
- Motivy ke vzdělání jsou: autorita a na ní navazující rozum, autorita tak otevírá bránu ke vzdělání.
- Písmo obsahuje vše, co se má učit (je užitečné) a to v kontextu lásky. Tak pomáhá utvářet dobré mezilidské vztahy a chování.

6.2 Vyučovací postupy

K vytyčení těchto postupů a zásad pro správný a efektivní výklad a předávání znalostí použijí materiály z Křesťanských spisů a Křesťanské vzdělanosti.

- Výklad má být ušitý na míru svým posluchačům, jejich schopnostem, možnostem, intelektu, znalostem apod.
- Dobrý výklad je košatý, srozumitelný, jasný i s případným využitím lidové mluvy, uctivý a laskavý.
- Při vyučování se nejlépe uplatní rétorika, která obsahuje návod na učení lidí.
- K poučování druhých se doporučuje užívat logických dedukcí, které slouží k tvorbě definic, k logickému uvažování, odvozování a kritickému myšlení. Tyto všechny dovednosti vedou k dobrání se pravdy.
- Při osvojování učiva se má postupovat popořadě: od jednoduššího k obtížnějšímu. To obtížnější se má vysvětlovat pomocí již srozumitelného.
- Nesrozumitelné se nemá přeskakovat ani vzdávat, slouží totiž k prevenci nudy intelektu a krotí pýchu větším snažením vynaloženým pro pochopení, poté se daná látka stává naopak milejší.
- Naprosto nesrozumitelné předměty je lepší raději úplně vynechat a nemotat jimi studentům hlavu, výjimkou jsou ty věci, kterým už bezpečně rozumíme a budeme je tak schopni vyložit.
- Daná látka se má propojovat s realitou, reagovat na přítomné události.
- Je třeba žáky nezahlcovat a neunavovat je a to tak, že se více času věnuje zajímavým věcem nebo těm, které se dobře poslouchají. Zbytek se má zběžně zmínit, aby bylo dosaženo celistvosti.

- Při ztrátě pozornosti nebo únavě se dá výuka oživit buďto vtipem či překvapující informací nebo dokonce i informací bolestivou, lítostnou a emotivní. Výklad by se měl po známkách snížené vytrvalosti urychlit.
- U jednotlivce postačí stočit pozornost k jeho osobě a tím ho zaktivizovat, ovšem přívětivě a krátce.
- Při výuce se má k tématu upozornit i na mravní aspekty, aby se podporoval mravní vývoj a to např. odstrašujícím špatným příkladem.

6.3 Doporučované učební osnovy

Jedná se o znalosti těch disciplín a předmětů, které nám pomáhají dobrat se pravdy, vytažené z kontextu Křesťanské vzdělanosti a O pořádku.

- písmena, gramatika a jazyky
- dějepis, který potvrzuje a ověřuje pravdivost
- zeměpis, přírodopis
- dialektika, která učí jak se učit a předávat dále již to, co umíme
- počítání, geometrie, měření, míry a váhy, peněžní hodnoty
- hudba včetně rytmu a not
- umění řečnictví a rétorika
- řemesla, medicínu, zemědělství, tanec apod. si osvojovat pouze povrchně a to jen z důvodu pochopení, pokud se s těmito pojmy setkáme např. v učebních materiálech či samotném Písmu než pro praktické využití, pokud je jako odborníci nebudeme potřebovat pro zaměstnání
- vědecké hvězdářství zkoumající hvězdy a střídání času
- naopak vyhýbat se všemu démonickému jako např. astrologii a výkladu z hvězd, horoskopům atd.

- teprve až po osvojení těchto oborů se člověk začíná ptát po smyslu (ontologické otázky) a přichází na řadu filozofie. Filozofické otázky o duši jsou pro studující kdežto otázky o Bohu již pro učené.

6.4 Učitel a pedagogové

Osobou učitele a jeho praxí se zabývají všechna zkoumaná díla.

- Učitelé (pedagogové) nejsou těmi hlavními aktéry v učení lidí, nemají dokonce ani právo se učiteli nazývat.
- Jediný skutečný Učitel je Bůh.
- Máme v sobě totiž ukryt jakýsi vnitřní hlas, kterým nás vyučuje sám Kristus. Každému se ale zjevuje tolik, kolik ho může svou vůlí pojmout. Tím se zároveň vysvětluje i rozdílnost v chápání žáků.
- Toto světlo Pravdy vnitřního člověka nám pomáhá porozumět a pochopit danou látku.
- Bůh nás přes osoby pedagogů nabádá k zaposlouchání se do tohoto vnitřního hlasu Pravdy.
- Pedagogové nás pouze pomáhají navracet k vnitřnímu člověku.
- Lidský učitel nás tedy doopravdy neučí, ale vede k naslouchání a kritickému myšlení, které vrací naši pozornost k vnitřnímu učiteli.
- Hlavně díky tázání nás zbavuje zaslepenosti vůči vnitřnímu učiteli.
- Učitelé ve škole nás tak zvenku navádí pomocí smyslů a znaků, protože slova používáme k poučování, ale skutečně se učíme přes tělesné smysly a samotnou mysl.
- Vyučující má při své profesy předávat vzdělání s radostí a nadšením, netrápit se pocity nespokojenosti se způsobem podání vlastního výkladu. Proto by měl mít vlastní motivy pro radostnost a nadšení při učení např. z lásky k učitelskému povolání.

- Jeho úkolem je navodit důvěrnou atmosféru projevující se například i tím, že pokud žák něčemu nerozumí (nechápe jednoznačně na co je učitelem tázán), nemá se bát zeptat.
- Pokud se při výkladu vyučující dopustí omylu a splete se, má tuto chybu nenápadně napravit.
- Osobnostní předpoklady pedagoga: dobrá výřečnost, správná výslovnost, vyvarování se dvojjazyčností, správné členění vět, ovládnutí rétoriky a výmluvnosti (být připraven čelit kritice).
- Při vedení hodiny má vyučovat slovem, bavit a dojímat, zároveň mluvit skromně o malých věcech, pro pobavení se vyjadřovat vyváženě o středních věcech a o velkých poutat pozornost vznešeným výkladem.
- Než aby riskoval nepochopení látky, ať raději použije méně správných (gramaticky a spisovně) slov a případné námitky hned vyvrací.
- Správný učitel má pro získání žáků vyučovat dobrému, odnaučovat zlému, usmiřovat si protivníky, burcovat malátné a sdělovat těm, co nevědí, co mají očekávat.
- Poté, co žáky získá, má postupovat tak, jak si žádá daný případ, buď vyprávět, nebo argumentovat důkazy, zapřísahat, dokonce i plísnit a krotit. Přednost má ale vždy pozitivní metoda jako například pobízení.
- Zlaté pravidlo: pedagog má jít sám příkladem, svou osobou a svým životem, čímž na žáky nejvíce působí a mimo jiné si u nich získává autoritu a důvěryhodnost.
- Žáci od něj mají slyšet pravdu, s jeho pomocí jí porozumět a své svěřence přimět, aby si ji oblíbili a vštípili do srdce.

6.5 Principy výchovně-vzdělávacího přístupu podle Augustina

Tyto principy vyňaté z Křesťanské vzdělanosti protkávají vše zde zmíněné, jedná se o nosné hodnoty přístupu podle Augustina Aurelia.

- ctít jedinečnost a individualitu žáka
- veškerá pravda vychází od Boha, smyslem našeho bytí je dostat se zpět k Bohu a to horlivou snahou o dobrý a mravný život láska je základním pravidlem - milovat sebe, druhé a Boha
- s bližním zacházet tak, aby i on miloval Boha
- ne vědění, ale láska buduje a nikomu neudělá nic zlého
- oproti tomu sobectvím škodí člověk jak sobě samému (sobectví jako neřest) tak i jiným (sobectví jako zločin)
- při aplikování pravidla „co sám nechceš, nečiň druhému“ v lásce ve vztahu k Bohu zmizí neřesti, ve vztahu k bližním zmizí zločiny a k sobě samému nebude pošpiněn Boží obraz v nás - tím vzdělání, které toto předá do srdce, zaručuje lepší život i ve smyslu změn ve společnosti.

7 Aplikace dnes?

V úvodu jsem si vytyčila za cíl poskytnout či lépe řečeno nabídnout nový princip vzdělávání a tuto alternativu hledat u Aurelia Augustina. Cílem této mé práce tedy není ověřitelnost v praxi (toto zkoumání spadá pod jiný obor než filozofii), ale podat spíše jakési doporučení a upozornit tak i na pedagogicko-výchovný přístup, který by určitě neměl být opomenut a dle mého názoru by měl být mezi ostatními alternativami upřednostňován. Právě proto využiji tuto kapitolu pro závěrečné zhodnocení.

Aurelius Augustinus nám ve svých dílech přiblížil svůj koncept, jehož přijetí by mohlo české vzdělávání oživit a obohatit, obecně řečeno se mi zdá vhodným k jeho přijetí. Pro svoji všeobecnost (viz. Kapitola 6.3 Doporučované učební osnovy) vidím jeho použitelnost spíše pro všeobecné a prvotní vzdělávání, tedy hodící se na ZŠ či gymnázia. Pro navazující a odborné vzdělání už by byly potřeba větší úpravy.

Jediný zádrhel vidím v opodstatnění těchto principů stojících na křesťanském vyznání a z toho vycházejícího pojetí Boha, což v dnešní pluralitní společnosti může vadit. Chceme přeci výsledek této práce projektovat do celkového systému vzdělávání v České republice, což by kritika z důvodu náboženského vyhranění překazila. Tento koncept musí být přijatelný jak pro nevěřící, kritiky církve, tak pro křesťany, židy, muslimy apod. Než aby se selektovaly takovéto školy podle vlastní obměny transcendentální podstaty jednotlivého náboženského vyznání, tak si místo toho můžeme s daným smyslem sdělení jednotlivých principů pohrát, aby se neodkazovaly na křesťanského Boha.

Ze jmenovaných atributů se mi nabízí pro lepší představu možné (ne tedy výlučné) následující prvky. Vzdělání pochází z nejvyšší moudrosti, a tato moudrost tkví v prohlédnutí smyslu života a bytí, který pro nás znamená zároveň tu nejvyšší autoritu. Jinými slovy, vzdělání je pro nás důležité proto,

že jeho vrcholem je hledání, objevení a poté i přijetí vlastního smyslu či principu života a jeho vyšší podstaty, ať už v křesťanství či šamanismu. Z tohoto cíle vzdělání vychází daná životní či náboženská filozofie, kterou přijmeme za vlastní a pro nás výhradní. Ta pak v našem životě představuje tu nejvyšší autoritu. S ohledem na ni jednáme, přizpůsobujeme podle ní svůj život, měla by nám zároveň pomoci odpovědět na veškerá naše „proč?“ a tím tedy zajistit skutečnou a jedinou pravdu. Tím pádem má učení pro lidi vyšší smysl, lidé se jeho pomocí mají dobrat té vlastní životní pravdy. Bible představuje historický pramen, jeho charakteristiku bych v bodě o Písmu proto zachovala tak jak je, nijak se nedá vyloučit, že pro studium mohou být jeho texty užitečné i do běžného života. Písmo je jakožto hodnotný literární zdroj silně zakořeněné i v naší kultuře a nemyslím proto, že by s ním jakožto inspirativním prvkem měl být výrazný problém.

Augustiniánský přístup nabádá i bez autority Boha ctít jedinečnost a neopakovatelnost každé lidské osoby, což znamená nehledět na žáky jako na materiál předurčený k našemu přetvarování a formování podle jednotné šablony, dané často státem. Spíše brát zřetel na jejich osobitost, temperament, vlastní zodpovědnost a svobodu. Vzdělávání jim doslova nabízet takovou povzbudivou a zajímavou formou (láskou, přívětivostí, barvitým výkladem, zábavným objevováním atd.), aby si ho sami chtěli vybrat, byli k tomuto procesu učení přizváni jako hosté a byli jím okouzleni. Prostě a jednoduše brát ohled na každého z nich a jeho vlastní tempo, než chtít splnit určitá měřítká vydaná pro všechny a v důsledku se vyvarovat neosobnímu přístupu.

Onen vnitřní hlas může představovat právě tuto osobitost, jedinečnost, neopakující se lidskou hodnotu, kterou je třeba „probudit“ a být si jí sám vědom, pomoci žákovi k tomuto uvědomění a tím dosahovat vzdělanosti. Cíl vzdělání bude shodně zachován s Augustinem v objevování ceny a smyslu

života či životního principu, který zůstane nezodpovězen a otevřen pro svobodnou volbu ať už vlastní teorie, náboženství či životní filozofie.

Z našeho souhrnu plynou i poměrně vysoká kritéria pro výběr vyučujících pedagogů, aby byli schopni splňovat Augustinovy požadavky a zároveň jim byla svěřena i větší kompetence v přizpůsobení si výuky a učebních metod podle sebe a reakce na momentální dění. Právě učitel má svým vlastním příkladem žákům ukazovat hodnotu a přínos vzdělání tak, aby je chápali a chtěli pro sebe také.

Princip popisující pravdu vycházející od Boha a fakt, že smyslem našeho bytí je se k Bohu zpět navrátit dobrým a mravným životem, se neodvažují vztahovat na obecnou rovinu už i jen kvůli tomu, že každý jednotlivec si dobrý a mravný život představuje jinak, natož napříč kulturami a náboženstvím. Hrozí, že bych se ocitla na tenkém ledě. V představě dobrého a mravného života pro širší veřejnost je určitě třeba opřít se o určitý uznávanější koncept, jako např. zde ten biblický.

Neřesti mohou zmizet nejen v zachování „co sám nechceš, nečiň druhému“ z lásky k Bohu, ale i kvůli vyznávání vlastní životní cesty (např. nenásilí) a ve vztahu k sobě si nesmíme zašlapávat vlastní hodnotu.

Celý systém pedagogiky podle Augustina nenabízí přesné učební osnovy, rozdělení tříd, didaktické plány apod., proto ho mohu doporučit pro své principy a hodnoty jako doplnění a přínosnou inspiraci pro pozměnění stávajícího vzdělávacího systému. Dnešní odosobněná společnost orientovaná na výkon postrádá hodnotovou orientaci se smyslem kolektivního ducha, čímž ji právě tato pedagogická idea může podpořit. Dokážu si s chutí představit, jací silní a osobití žáci, uvědomující si lidské kvality, důležitost sebevývoje a mezilidských vztahů, s pozitivním a proaktivním přístupem k životu a všemu živému, schopní zralého úsudku a diplomatického jednání by z ní mohli vzejít.

7.1 Příklad z praxe

Mnoho inspirací a pozitivních dojmů jsem získala na své třítydenní praxi v nedávno otevřené Škole sv. Augustina v Praze 4 zřízované řeholním řádem Augustiniánů. Možná právě tím, že v díle Augustina nejsou uvedeny detailní osnovy, nemá ani sama škola pevné směrnice pro dodržování augustiniánské pedagogie, její znaky však byly zřejmé a tak jsem se stala nezávislým pozorovatelem v 1. a 2. třídě křesťanské školy, která je však otevřená i dětem bez vyznání.

Jakožto církevní si může tato škola dovolit nadstandard přijmout původní principy Augustina Aurelia bez zobecňování. Ze začátku jsem proto byla překvapena výrokem samotného ředitele, že cílem školy je učit žáky až do jejich 18let jakožto elitu národa, která bude moci měnit společnost, ale po soustředěném studování děl tuto vizi rozhodně neztratí a tiše doufám v její naplnění.

Tím nejzřejmějším byla láska, podporovaná i mezi dětmi a školním vnitřním pravidlem „Přemáhat zlo dobrem.“. Promítala se až do téměř mateřského přijetí žáků ze strany učitelů, včetně ředitele, osobním přístupem k nim. Všechny děti znal jménem, věděl i o starostech a radostech jejich rodin, společně se s žáky vytál nadšeně na chodbách i při vstupu do třídy, přitom ale zastával tu největší přirozenou autoritu, byť mu nějaký žák visel kolem krku.

Napomínání probíhalo bez zbytečného pranýřování, zvyšování hlasu, výhrůžek a shazování žáka před ostatními. Děti samy evidentně chápaly, co jim učitel v jejich chování naznačuje a pokud ani to nezabralo, tak je paní učitelka poslala opláchnout si obličej, načež jí samy ochotně hlásily, že jim to prospělo. Jestliže ani zábavné hry, písničky ve výkladu či hledání definic pomocí diskuzí a dialogů nepomáhalo v dítěti vzbudit pravou pozornost a rušilo tím průběh hodiny, bylo vytrženo z kolektivu a poté se klidně vrátilo

z chodby do třídy po „tajné“ domluvě s vyučujícím nebo s ředitelem, jehož zapojování velice oceňuji.

Při všech hodinách vládla přátelská atmosféra, plná vlídných gest, kamarádského popichování třídních rebelů ze strany vyučujících a podporování, upřímné snahy dětí navzájem si pomáhat a hledat správná řešení uvažováním mezi sebou, kdy je vyučující pouze naváděl správným směrem (úloha lidského učitele v citovaných spisech). K výuce jazyků škola vehementně využívala rodilých mluvčích, kterým děti mívaly problém rozumět, ale očividně si z hodiny něco odnášely, což mi potvrzuje Augustinův výrok, že se učíme ne slovy, ale převážně smysly.

Viděla jsem také v praxi důraz na jedinečnost, individualitu a vlastní tempo, kdy například o hodině dostaly děti za úkol vypracovat stránku úloh v pracovních sešitech. Našly se děti, co to měly hotové už z domácího procvičování (na víkend se úkoly domů nedostávaly), což nebyl žádný problém. K dispozici měly v zadní části třídy kobereček s hračkami a vlastními polštářky, na kterém už ti s hotovými úkoly kontrolovaly správnost výsledků zbývajícím spolužákům a navzájem si pomáhaly hledat a opravovat chyby. Pokud byly děti už unavené a jejich pozornost nešlo vzbudit ani doporučenými prvky Augustina, učitelé dovedly pružně reagovat na náladu ve třídě a na řadu přišla odpočinková činnost, ke které si mohly vzít polštářky a buďto využít krátký čas k odpočinku, modlení, malování či svačince (opět důraz na vlastní rozhodnutí dětí, stejně jako vybíhání dětí ze třídy o hodině na toaletu, pokud potřebovaly, a to bez povolení učitelů). Buďto na konci hodiny nebo i během výkladu si učitelky s dětmi zopakovaly, co se právě naučily a proč. Přestávku neoznačovalo zvonění, jak jsem byla doposud zvyklá, ale prosté tikající hodiny, které měly děti možnost hlídat si samy. Přestávka však začala až poté, co se na konci každé hodiny utvořila fronta před vyučujícím sedícím na gymnastickém míči

a každý k němu jednotlivě přistupoval a šeptem si společně zopakovali nejdůležitější hesla z celého výkladu metodou rychlého zkoušení.

Přítomní učitelé mi nejčastěji opakovali následující zásadu: radostnost a veselost – zajistit, aby byly děti šťastné a učily se rády, bez stresu a nervů. Spojování vykládané látky s přítomností bylo hezky vidět i při výkladu náboženství, kdy starozákonní postavy například neměly ani mobil, ani internet, ani Tesco či Billu, aby si mohly nakoupit jídlo při putování pouští.

Vyučující tak splňovali veškeré mnou zjišťované vyučovací postupy včetně praktických doporučení pro pedagogiky a pro vedení výkladu. Principy výchovně-vzdělávacího přístupu bylo znát ihned za hlavními dveřmi školy v náladě celé budovy a spokojených dětí, které do školy chodily skutečně rády a nad jejichž myšlenkovými pochody jsem nejdříve žasla. Avšak ukáže až čas, jak si škola poradí s vyššími ročníky svých žáků a zda jejich nadšení pro školu nezačne společně s věkem slábnout.

8 Seznam literatury

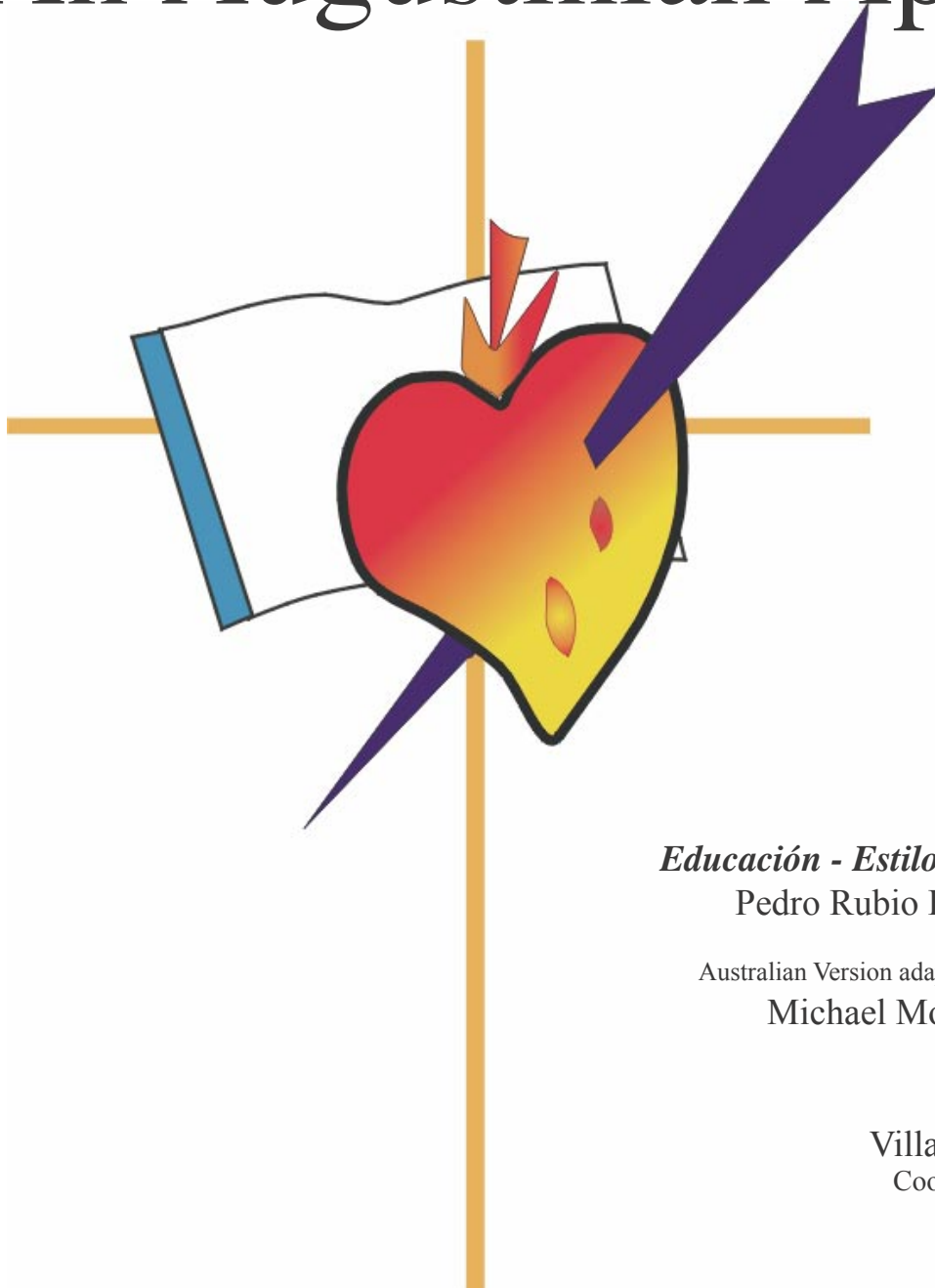
- SVATÝ AUGUSTIN. *Katechetické spisy*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2005, 176 s. Thesaurus (Krystal OP), sv. 9. ISBN 80-859-2978-3.
- AUGUSTINUS, Aurelius. *Křesťanská vzdělanost*. Vyd. 1. Překlad Jana Nechutová. Praha: Vyšehrad, 2004, 230 s. Reflexe. ISBN 80-702-1740-5.
- MICHAEL MORAHAN O.S.A. *Education An Augustinian Approach: based on Educación - Estilo Agustiniiano Pedro Rubio Bardón O.S.A.* First Australian Edition. Coorparoo, Australia, April 2001. Dostupné z: <http://www1.villanova.edu/villanova/mission/campusministry/spirituality/resources/spirituality/educatorresources.html>
- PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Svazek 10. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-03-4
- SVOBODA, Karel. *Estetika svatého Augustina a její zdroje: Aurelius Augustinus O pořádku - O učitelích*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Karolinum, 2000, 306 p. ISBN 80-246-0090-0

9 Přílohy

**9.1 MICHAEL MORAHAN O.S.A.: Education An
Augustinian Approach - až do str. 10**

Education

An Augustinian Approach

based on
Educación - Estilo Agustiniiano
Pedro Rubio Bardón O.S.A

Australian Version adapted and edited by
Michael Morahan O.S.A.

Villanova College
Coorparoo, Australia

Spanish Edition : *Educación - Estilo Agustiniiano*
Written by Pedro Rubio Bardon O.S.A.
Published by F.A.E. (Federación Agustiniiana Española)

Australian Version
Edited and adapted by Michael Morahan O.S.A.
© Michael Morahan April 2001
For use within Augustinian Educational Communities only.

Acknowledgements:

For suggestions about the text and proof reading: Fr Peter McHugh O.S.A., Fr Michael Endicott O.S.A., Dr Wayne Haines, Mr Charlie Fisher, Mr Graeme George, Ms Kath Neehouse.

For their contributions to the text of the prayers: Mr Paul Mead and Fr David Austin O.S.A.

Villanova College
24 Sixth Ave
Coorparoo 4151
AUSTRALIA

First Australian Edition, July 2001

This booklet is a response to the interest shown in Saint Augustine by teachers and parents of our Australian Augustinian schools. Their desire to delve into his thought has led me to present this Aussie version of a book written by Spanish Augustinian Pedro Rubio Bardón O.S.A. It was called “EDUCACIÓN - Estilo Agustiniano”. In it he presented a selection of texts from Saint Augustine’s writings on education arranged thematically. It has become a treasured resource of our Augustinian educational communities in Spain and has also been translated into Italian.

This Australian edition is not simply a translation. Although it relies directly on the Spanish original, it is not an attempt to simply reproduce the original. Much has been rearranged and re-expressed. Some sections have been omitted while others have been re-written or augmented. It is offered with thanks to its originator Fr Pedro Rubio and to those involved in the ‘enculturation’ of the text in Australia. I offer it to women and men, especially those in our Augustinian ministries, who wish to educate in a way that is enriched by the insights of Augustine.

The arrangement of the book is simple. It focuses on the key roles in education: the student, the educator and the parent. After briefly sketching Augustine’s own experience of these three roles, each role is explored by delving into Augustine’s writings. These quotations are as much interpretations as translations. A good deal of latitude in adapting Augustine’s thought to the context of education has been taken both by the original author and myself. I hope that this edition is a source from which attitudes inspired by Augustine can grow and deepen.

Michael Morahan O.S.A.

THE LOVE OF KNOWLEDGE
AND TRUTH SHOULD
INVITE US TO CONTINUE
LEARNING.

THE LOVE OF OTHERS
SHOULD COMPEL US TO
TEACH.

(ANSWERS TO THE EIGHT QUESTIONS OF DULCITIUS, 3).

CONTENTS AT A GLANCE

INTRODUCTION 5

1. AUGUSTINE'S OWN EXPERIENCE OF EDUCATION 7

AS STUDENT 8
 AS TEACHER 8
 AS PARENT 10

2. SOURCES OF AUGUSTINE'S THOUGHT ABOUT EDUCATION 11

3. AUGUSTINE'S REFLECTIONS ON BEING STUDENT, EDUCATOR AND PARENT 15

BEING A STUDENT 16
 BEING AN EDUCATOR 32
 BEING A PARENT 43

CONTENTS

	INTRODUCTION	5
1.	AUGUSTINE'S OWN EXPERIENCE OF EDUCATION	7
	AS STUDENT	8
	AS TEACHER	8
	AS PARENT	10
2.	SOURCES OF AUGUSTINE'S THOUGHT ABOUT EDUCATION	11
	THE SOURCES	12
3.	AUGUSTINE'S REFLECTIONS ON BEING STUDENT, EDUCATOR AND PARENT	15
	BEING A STUDENT	16
	Restless, Striving, Searching	16
	Reflective, Able to Look Within	16
	Open to Others, Rejecting Arrogance	18
	Seeks to Act Freely and Responsibly	20
	Able to Put Things in the Right Perspective	20
	Human and Understanding	23
	A Seeker of Harmony and Balance	24
	Sincere and Open about One's Self	24
	Attentive and Willing	25
	Committed and Studious	27
	Friendly and Community Oriented	28
	Open to the Transcendent	29
	AN AUGUSTINIAN PRAYER FOR A STUDENT	31
	BEING AN EDUCATOR	32
	Introductory Notes	32
	Aware of the Interior Teacher	33
	Ready to Walk Within	34
	Knows that Truth Is Shared	35
	Our Goal: to Educate the Whole Person	36
	A Capacity to Adapt Oneself to the Student	36
	Acts with Authority and Exercises Discipline	37
	Learning and Teaching	38
	Love: "The Great Difference"	39
	Promotes a Climate of Kindness	
	and Understanding	40
	Gives Good Example: the Best Lesson	41
	AN AUGUSTINIAN PRAYER FOR A TEACHER	42
	BEING A PARENT	43
	AN AUGUSTINIAN EDUCATOR'S CREED	45
	INDEX	46

Introduction: *Why Study Augustine?*

This booklet is intended to be a resource for Augustinian educational communities exploring and implementing Augustinian approaches to education. Although members of Augustinian educational communities might be committed to learning about Augustine because he is part of their heritage, his continuing capacity to speak to the situations we encounter today is a more compelling reason to study his thoughts.

There are several reasons for this continuing relevance. The times in which we live have many similarities to those of Augustine. These are times when many find morality uncertain and many are disenchanted with the political processes. Many espouse belief in nothing beyond the immediate and the physical. Others have incredible belief in the human and the self but with little reference to the transcendent. In this we have shades of the Manichees and the Pelagians of Augustine's time. Sects abound, while at the same time profound scepticism has a certain acceptability, especially in some academic circles. These are also times of much noise and little silence. For many people in our schools this is an era of great activity with little time to look within. In our broader community these are times when there is a great deal of confusion, especially concerning values, and there are very few certainties, especially in terms of the transcendent. In his writings, Augustine responds to many situations so similar to these.

Another fundamental reason his writings continue to speak to us is that his thinking relates education to what it means to be human. Augustine does not offer us a simple recipe to follow but rather an approach. This approach is both less than and much more than a simple set of instructions about what to do. His approach is based on the experience of ourselves as human beings 'on the way', i.e. people searching, seeking ultimately for God and an understanding of self. It is a unique approach involving being with others and being at their service, of listening to the Teacher of all, and with a sense of being 'at school' with all other human beings.

The relevance and power of his approach are the prime reasons for studying Augustine's reflections on education today.

Opposite: Frescoes by Gozzoli from the Augustinian Church of Saint Augustine, S. Gimignano, showing i) Augustine as a young child with his parents Monica and Patricius being presented to the schoolmaster, ii) Augustine teaching in Rome, iii) Augustine travelling from Rome to Milan.

1

AUGUSTINE'S OWN EXPERIENCE OF EDUCATION

As Student

Augustine As Student

The organisation of schooling in the late Roman Empire was quite different from ours. 'Schools' or 'Universities' were run by individual teachers. Therefore, in comparison to ours their educational system might seem to be without much formal structure. However this was not quite so. Schooling had three levels, based on the central figure of the kind of teacher involved:

- a) the litterator, or teacher of first letters,
- b) the grammaticus, educator of language and Latin culture, and
- c) the rethor or rethoricus, teacher of the "humanities", with a special emphasis on law and oratory.

Augustine the student completed all of these three stages of Roman education. Certainly it was to his own great personal advantage in terms of the skills he learnt but, as he tells it, not always happily.

He studied under the rod of the litterator in Tagaste, his native town, from age six to thirteen (361-367).

Under the grammaticus he studied in Madaura, provincial capital of his region, from age thirteen to sixteen (367-370).

Then his education was interrupted. After a break back with his family due to a lack of finance, thanks to the help of his patron Romanianus he was able to finish his studies as a student of rhetoric in Carthage, the North African capital of the Empire, from age seventeen to twenty (371-374).

As Teacher

Augustine as Teacher

Having finished his academic preparation, Augustine began his professional life as teacher in a world convulsed and dominated by competition.

As a grammaticus he opened a rural school in his home town during the course of 374-375. Amongst his first batch of students was his fellow townsman Alypius, who was to become a great friend and companion throughout his life.

During 375-376, again helped by Romanianus, he moved to Carthage and opened a school of rhetoric. For seven long years he rode out the Carthaginian storm as happily as he could. The student world was unruly. Inflation was rife. His search for understanding led him down a variety of paths. He was attracted to Manichaeism in this restlessness and he struggled with

many issues. Perhaps in a search for peace or for greater success, he set off to conquer Rome. He deceived his mother by departing under the guise of going to farewell another, as she was opposed to his decision.

Arriving in Rome in the year 383, he opened a new school of rhetoric in the capital of the Empire. Once again he was without much good fortune. While the students of the capital were better behaved and calmer than those of Carthage, they were also more street-wise and disappeared when it came time to pay their fees!

Rome, however, was Rome. And in Rome a great opportunity arose: a public competition to become the teacher of rhetoric in the Imperial House in Milan. Although disadvantaged by being an 'African', Augustine was encouraged by his friends to put himself forward. With the help of some influential Roman Manichaeans, he competed successfully and was appointed Public Orator at Milan.

Full of hope and fear, he moved to Milan in the year 384. He had reached the peak of his profession, but his mental anguish continued and he was tormented by ongoing personal restlessness.

He was fortunate in being able to hear Saint Ambrose, Bishop of Milan, speak and then to meet him. He was reunited with his mother, who arrived from Africa in 385. His own interior growth, as well as the enlightenment he was gaining about the nature of God from the writings of Neoplatonist philosophy and those of Saint Paul, led him towards finding the answer to his search in the Christian faith.

The final promptings came through the voice of a child. Distraught with his inner struggles, he was in the garden of his lodgings in Milan when he heard the chanting of a child: 'Take and read. Take and read.' He picked up a book of the writings of Saint Paul and found himself reading from Romans: "Not in dissipation and drunkenness nor in orgies of self centred pleasure or lewdness, not in arguing and jealousy; but put on the Lord Jesus Christ, and make no provision for the flesh or the gratification of your desires." He then completely rejected his former life and its preoccupations. He embarked on a totally new adventure. He converted to faith in Jesus Christ. As a consequence of this, he resigned his role of Public Orator and abandoned his professional career in the summer of the year 386.

He then began to find a new peace and understanding in his life, bringing to a close his twelve year professional career as a teacher. He was not, however, to leave teaching behind.

As Parent

Augustine as Parent - Father to his son

Augustine had a son called Adeodatus. Bright and very gifted intellectually, he died prematurely, just seventeen years old, cutting short a promising life.

As a father, Augustine loved his son dearly. He devoted a great deal of his energy to teaching his son. To him he dedicated his work called “The Teacher”, a rich source of educational insight.

Augustine dialogued in depth with Adeodatus, as his father and teacher. We have Augustine’s written recollections of many of these interactions. In these, more often than offering answers, he led Adeodatus to more questions. Rather than satisfying his curiosity, Augustine provoked and stimulated his capacity for initiative. Rather than insisting Adeodatus study from a sense of duty, he encouraged his son to do things for their own sake. While respecting his son’s originality, he subjected him to the discipline of good order. He put into practice that basic principle he so often repeated in his writings: learning should begin with exploration and appreciation, and it should culminate in the discovery and joy of understanding and knowing the truth about something.

Augustine’s experience in his own family seems also to have had its influence upon him. He shared with Patricius, his father, a desire for education and the intellectual life. With Monica, his mother, he eventually came to share the gift of unyielding perseverance and a commitment to love at any price. In some sense, he combined something from the character of these two: head and heart, truth and love.

Opposite: Fresco of Augustine from the Lateran Palace in Rome. Painted within a lifetime of his death, it is the oldest known depiction of Augustine.